

Werknemer in opleiding

**Arbeidstoeleiding in het praktijkonderwijs
en het voortgezet speciaal onderwijs**

Eindrapportage ESF 2000-2006

M. Rutten
M. Kalee

Deze uitgave wordt gepubliceerd onder verantwoordelijkheid van 'Werknemer in opleiding' (de voormalige Uitvoerings- en Coördinatie Groep). In 'Werknemer in opleiding' hebben vertegenwoordigers zitting vanuit het praktijkonderwijs (Vereniging Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs), vanuit het vso (WEC-Raad) en vanuit KPC Groep. Deze laatste is tevens belast met de uitvoering van het secretariaat.

Omslag: Franssen & Van Iersel

Bestelnummer: 221070

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

© 2007, Werknemer in opleiding, 's-Hertogenbosch

WOORD VOORAF

Dit is het vierde verslag over het ESF-project 2000-2006. In 2006 verscheen een tussenrapportage die werd gepresenteerd op het landelijk congres 'Werknemer in opleiding' in maart van dat jaar. In 2004 werden vijf themarapportages uitgebracht. Deze gaven de voorlopige inhoudelijke resultaten waar scholen, naar is gebleken, dankbaar gebruik van hebben gemaakt. Deze themarapportages zijn in 2007 geactualiseerd.

De voorliggende rapportage is een soort tussenstand in de reeks ESF-projecten arbeidstoeleiding voor het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs in de periode 2000-2013. Met het uitbrengen hiervan is niet gewacht totdat alle schoolrapportages zouden zijn goedgekeurd. Willen de conclusies en aanbevelingen nog hun betekenis kunnen hebben voor de projecten met ingang van 2008, dan is haast geboden. Dit heeft wel tot gevolg dat kleine afwijkingen in de getallen mogelijk zijn. Maar dit is een voorzien risico.

Veel aandacht is besteed aan de beschrijving van de conclusies en aanbevelingen. Deze zijn zodanig geformuleerd dat zij als een zelfstandig onderdeel kunnen worden gelezen. Zij zijn ook vooraf opgenomen.

De belangrijkste conclusie is dat er weliswaar veel is bereikt, maar dat er nog heel wat moet gebeuren wil er een duurzame verbetering van de arbeidstoeleiding voor alle leerlingen van de doelgroep plaatsvinden. Dat is waar 'Werknemer in opleiding' voor staat en gaat. De mate waarin ESF 2007-2013 hieraan zal bijdragen is mede afhankelijk van de mate waarin de duurzame verbetering van de arbeidstoeleiding voor alle leerlingen als een expliciet doel kan en zal worden aangemerkt.

De deelnemende scholen verdienen waardering en dank. Zij hebben met veel inzet hard gewerkt ten dienste van de leerlingen en de verbetering van het onderwijs. Het was voor hen geen eenvoudige zaak, zeker ook vanwege de bovenmatig zware administratieve belasting, en het uitvoeren van strak gereguleerde projecten is nu eenmaal niet het vak waarvoor schoolleiders zijn opgeleid. 'Werknemers in opleiding' is hen zeer erkentelijk, ook voor de constructieve wijze waarop steeds met hen kon worden samengewerkt.

'Werknemer in opleiding' vertrouwt erop dat deze rapportage een belangrijke rol zal gaan vervullen bij de opzet en uitvoering van de ESF-projecten in de komende jaren. De leerlingen van het praktijkonderwijs en van het voortgezet speciaal onderwijs zullen er dan wel bij varen. Daar staan we voor en daar gaan we voor!

Veel leesplezier!

Voor 'Werknemer in opleiding':
Harrie van den Brand, Vereniging Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs
Theo van Munnen, WEC-Raad
Willem van Gaans, KPC Groep

INHOUD

WOORD VOORAF

LEESWIJZER	3
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	4
1 Realiseren van arbeidstoeleiding van een kwetsbare groep jongeren	4
2 Een start in de ontwikkeling van duurzame arbeidstoeleiding in scholen	5
3 Regelgeving en de schoolprojecten	8
4 ‘Werknemer in opleiding’ in de nieuwe periode 2007-2013	12
5 Tot slot: vooruitblik naar ESF 2007-2013	14
1 KADERS ESF-PROJECT 2000-2006	16
1.1 Formeel kader praktijkonderwijs en vso	16
1.2 Onderwijsinhoudelijk kader praktijkonderwijs en vso	17
1.3 Europees beleid	17
1.4 Doelstelling	18
1.5 Voorwaarden voor deelname	19
2 OVERZICHT VAN DOOR DE SCHOLEN UITGEVOERDE PROJECTEN	20
2.1 Deelnemende scholen	20
2.2 Uitgevoerde schoolprojecten	22
2.3 Thema’s van de schoolprojecten	22
2.4 Uitstroom van leerlingen naar arbeid	25
3 RESULTATEN SCHOOLPROJECTEN PER THEMA	26
3.1 Thema 1 – Arbeidskundig onderzoek	27
3.2 Thema 2 – Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie	29
3.3 Thema 3 – Leerlingwerkplaatsen in directe samenwerking met branches en bedrijfsleven	32
3.4 Thema 4 – Branchegerichte cursussen voor leerlingen gericht op civiel effect: certificering	34
3.5 Thema 5 – Informatietechnologische programma’s, in aanvulling op de rijksregeling, voor onderwijskundige ondersteuning van arbeidsintegratie en in relatie tot de overige thema’s	36
3.6 Thema 6 – Scholingsprogramma’s arbeidsintegratie voor docenten	37
3.7 Thema 7 – Vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school, niet zijnde stagebegeleiding, op basis van een overeenkomst	37
4 WERKNEMER IN OPLEIDING	41
4.1 Taken	41
4.2 Hoofdlijnen van het werkplan	42
4.3 Samenstelling	43

4.4	Activiteiten 'Werknemer in opleiding'	43
4.4.1	Bevorderen van deelname aan het project	44
4.4.2	Ondersteuning van scholen	44
4.4.3	Advisering over de projecten aan het Ministerie van OCW	46
4.4.4	Bevorderen van de betrokkenheid van het bedrijfsleven en de intermediairs	47
4.4.5	Rapporteren aan derden	47
4.4.6	Afstemming tussen de praktijk van de scholen en de regelgeving van het project	49
	BIJLAGEN	51
	Bijlage 1 – Visie arbeidstoeleiding van 'Werknemer in opleiding'	53
	Bijlage 2 – Publicatieoverzicht	59

In het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs zitten leerlingen die enerzijds functionele beperkingen hebben, maar die anderzijds zeer geschikt zijn voor het vervullen van een aantal functies op de arbeidsmarkt. Daartoe worden zij aansluitend aan het (speciaal) basisonderwijs in een periode van vier of vijf jaar rechtstreeks opgeleid.

In de periode 2000-2006 hebben 83 scholen voor praktijkonderwijs en 35 scholen voor vso aan een voor het merendeel tweejarig project 'Arbeidsintegratie' van het Europees Sociaal Fonds deelgenomen. Het project heeft als doel te zorgen dat een kwetsbare groep deelnemers een plek op de arbeidsmarkt kan verwerven en op de lange duur ook kan behouden.

Voor de periode 2007-2013 zijn veel scholen al enkele maanden bezig met de uitvoering van het nieuwe project.

In deze eindrapportage wordt verslag gedaan van de ontwikkelingen in de afgelopen jaren. In het volgende hoofdstuk worden de conclusies en aanbevelingen besproken. Dit hoofdstuk geeft een goed beeld van de ontwikkelingen in zijn geheel en vormt daarmee als het ware een uitgebreide samenvatting van deze totale rapportage. In hoofdstuk 1 tot en met 4 wordt achtergrondinformatie gegeven. In hoofdstuk 1 worden de kaders voor het project geschetst en de voorwaarden die gesteld worden aan deelname voor scholen voor praktijkonderwijs en vso. In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van de door scholen uitgevoerde projecten. Hieruit blijkt dat weliswaar een groeiend aantal scholen participeert in het ESF-project, maar dat nog altijd een groot aantal leerlingen niet profiteert van de nieuwe ontwikkelingen. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de uitstroom naar arbeid van leerlingen die deelnemen in één van de schoolprojecten en wordt in kaart gebracht welke thema's centraal hebben gestaan bij de verschillende schoolprojecten.

Scholen konden kiezen uit de volgende thema's:

- Arbeidskundig onderzoek
- Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie
- Leerlingwerkplaatsen
- Branchegerichte cursussen voor leerlingen
- ICT
- Scholingsprogramma's voor docenten
- Naschoolse begeleiding

De resultaten en ontwikkelingen op deze verschillende thema's komen uitgebreid aan bod in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de organisatie van het project 'Werknemer in opleiding'. 'Werknemer in opleiding' heeft in de periode 2000-2006 de inhoudelijke coördinatie van de projecten verzorgd. In dit afsluitende hoofdstuk wordt ingegaan op de rol van 'Werknemer in opleiding', waarbij de taken, de hoofdlijnen van het werkplan, de samenstelling en de uitgevoerde activiteiten aan de orde komen.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

‘Werknemer in opleiding’ acht het een goed moment in deze rapportage te bezien in hoeverre gestelde doelen zijn bereikt en welke aanbevelingen volgen uit de ervaringen die in de afgelopen zes jaar zijn opgedaan. Hiertoe worden in paragraaf 1 eerst de resultaten van de afgelopen zes jaar bekeken vanuit het perspectief van het gestelde doel. In paragraaf 2 staat de ontwikkeling van duurzame arbeidstoeleiding centraal en wordt bekeken hoe de ontwikkelingen van schoolprojecten rond de zeven thema’s hieraan hebben bijgedragen. In paragraaf 3 wordt ingegaan op de voorwaarden die voor scholen gesteld zijn en de manier waarop deze hebben bijgedragen aan de behaalde resultaten. In paragraaf 4 wordt de rol van ‘Werknemer in opleiding’ geëvalueerd, waarna in paragraaf 5 de nieuwe ESF-periode 2007-2013 en het aanbod van ‘Werknemer in opleiding’ hierbij aan de orde komen.

1 Realiseren van arbeidstoeleiding van een kwetsbare groep jongeren

In de *Subsidie-regeling ESF-3 (Europees Sociaal Fonds voor onderwijsinstellingen 2000-2006)* (Uitleg / Gele Katern nr. 4, 27 februari 2002) werd in de algemene toelichting aangegeven dat projecten op het terrein van praktijkonderwijs (en vanaf 2004 eveneens projecten op het terrein van vso) in het kader van dit ESF-project tot doel hadden samen met alle partijen de arbeidsintegratie vorm te geven. Uiteindelijk doel hierbij was dat de kwetsbare groep deelnemers zich een plek op de arbeidsmarkt kon verwerven en op de lange duur ook kon behouden.

Deze doelstelling werd op schoolniveau geconcretiseerd naar een resultaatsverplichting voor de deelnemende scholen: deelnemers aan het project hadden bij afloop van het project een arbeidsplaats verworven, blijkend uit een arbeidsovereenkomst of een aanstellingsbesluit. In eerste instantie verplichten deelnemende scholen zich tot een minimale doorstroom naar arbeid van 60% van de deelnemers. Deze norm is later aangepast naar 50%.

Forse impuls in de doorstroom naar arbeid, maar voor een beperkte groep leerlingen
In het algemeen en zonder enige terughoudendheid kan worden vastgesteld dat het project een forse impuls heeft gegeven aan een realisatie van de arbeidstoeleiding. Dat geldt zeker voor het praktijkonderwijs. De forse impuls geldt in mindere mate voor het vso, zeker ook omdat deze pas vanaf 2004 aan het project kon gaan deelnemen. In de periode 2000-2006 hebben 83 scholen voor praktijkonderwijs en 35 scholen voor vso aan een voor het merendeel tweejarig project arbeidsintegratie van het Europees Sociaal Fonds deelgenomen. Het aantal leerlingen dat heeft geparticipeerd in deze projecten is 6.733¹. Hiervan zijn er 2.990 doorgestroomd naar arbeid. Dat komt neer op 44% en daarmee is de doelstelling van de projecten weliswaar niet helemaal bereikt, maar wordt een forse impuls in de doorstroom naar arbeid wel bevestigd.

---

¹ Omdat op het moment van vaststelling van de rapportage nog niet alle schoolrapportages waren goedgekeurd, kan er nog een kleine correctie op deze cijfers nodig zijn.

Ondanks de forse impuls die er aan de verbetering van de arbeidstoeleiding gegeven is in de periode 2000-2006, is verdere ontwikkeling zeker wenselijk. Belangrijk is vast te stellen dat niet alle scholen voor praktijkonderwijs en slechts een beperkt aantal scholen voor vso hebben deelgenomen aan het project. De latere betrokkenheid van het vso bij het project speelt hierbij een duidelijke rol. Van de deelnemende scholen hebben ook niet alle leerlingen kunnen deelnemen.

De resultaatsverplichting van eerst 60% en later 50% doorstroom naar arbeid heeft ook geleid tot een scherpe selectie van de leerlingen die konden deelnemen aan het project. Niet alleen bij de implementatie van de projectresultaten, maar ook in het vervolg van het ESF-project moet hier aandacht aan worden geschonken.

Conclusie

Ondanks dat een forse impuls gegeven is aan de toeleiding naar arbeid, is er in totaal nog een relatief grote groep leerlingen die niet heeft kunnen profiteren van de impuls die met het ESF-project gegeven kan worden aan de doorstroom naar arbeid. Een veel grotere participatie en de overdracht van de resultaten van het ESF-project naar deze doelgroep verdient aandacht in het toekomstig beleid.

Aanbevelingen

Voor de praktijk betekent dit:

- 1 deelname aan de schoolprojecten door alle leerlingen voor wie dit de mogelijkheden voor toeleiding naar arbeid of vervolgopleiding kan vergroten;
- 2 bevordering van deelname van alle scholen voor praktijkonderwijs en vso aan het project;
- 3 voortzetting van de ingezette ontwikkeling rondom arbeidsparticipatie en arbeidsintegratie van de scholen met de verkregen middelen vanuit ESF.

2 Een start in de ontwikkeling van duurzame arbeidstoeleiding in scholen

Gebleken is dat de zeven thema's dekkend waren voor het hele traject van de arbeidstoeleiding. De indeling in thema's heeft ervoor gezorgd dat scholen hun aandacht op specifieke onderdelen konden richten en hierin prioriteiten konden stellen. Aan de thema's is veel aandacht besteed. In hoofdstuk 3 zijn de resultaten op de schoolprojecten per thema omschreven. Daarnaast wordt in de tussenrapportages uit 2004 en in de in september 2007 verschenen themarapportages een uitgebreide omschrijving gegeven van de ontwikkelingen op de verschillende thema's voor de periode 2000-2006. Hier wordt dan ook volstaan met een beknopte samenvatting van de belangrijkste resultaten en aandachtspunten voor het vervolg.

Meest gekozen thema's: 'Branchegerichte cursussen voor leerlingen' en 'Leerlingwerkplaatsen'

Het grootste aantal projecten werd vormgegeven rond de thema's 'Branchegerichte cursussen voor leerlingen' en 'Leerlingwerkplaatsen'. Er is de afgelopen jaren door scholen dan ook veel ervaring opgedaan met het opzetten van leerlingwerkplaatsen en branchegerichte cursussen. De vorm en omvang van de schoolprojecten die onder deze thema's vallen verschillen.

Duidelijk is wel dat scholen voor het realiseren van deze projecten de nodige organisatorische en financiële hobbels moeten nemen.

Motivatie en het enthousiasme waarmee scholen hieraan werken zijn nu de belangrijkste voorwaarden voor succes. Structurele financiering waarmee de continuïteit van deze projecten gewaarborgd kan worden ontbreekt. Hierdoor komt de duurzaamheid van deze effectief gebleken wijze van arbeidstoeleiding in gevaar. Het vinden van een blijvende oplossing voor dit probleem is geboden.

Daarnaast zijn de beschikbare branchegerichte cursussen niet altijd even goed afgestemd op de doelgroep. De cursussen zijn vaak wel afgestemd op praktijkonderwijs, maar met name voor het vso is doorontwikkeling en afstemming op de doelgroep gewenst. Bovendien blijkt er behoefte aan een algehele actualisering.

Thema 'Arbeidskundig onderzoek': meer zicht op het perspectief van de leerling

Projecten rond het thema 'Arbeidskundig onderzoek' zorgen ervoor dat bij de participerende scholen ontwikkelingen in gang worden gezet waardoor zij meer zicht krijgen op het perspectief dat de leerling heeft. Hierdoor zijn scholen beter in staat maatwerk te leveren, activiteiten in het onderwijs aan te laten sluiten bij de ontwikkeling van de leerling en uiteindelijk toe te werken naar een passende arbeidsplaats. In de toekomst verdient het vastleggen van gegevens in een individueel transitieplan aandacht. Het individueel transitieplan (ITP) is een onderdeel van het handelingsplan dat specifiek is gericht op de arbeidstoeleiding van de leerling. Inzetten van het ITP betekent het vinden van een structurele werkwijze in het afstemmen van de resultaten uit arbeidskundig onderzoek op de ontwikkeling van de individuele leerling en de manier waarop het onderwijs op maat vorm krijgt. De effectiviteit en de duurzaamheid van de arbeidstoeleiding kunnen hiermee worden vergroot.

Thema's 'Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie' en 'Naschoolse begeleiding': meer investering nodig voor structurele samenwerking met intermediaire organisaties en bedrijfsleven

De thema's 'Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie' en 'Naschoolse begeleiding' vragen nog veel extra aandacht. Dit zijn onderwerpen waarbij scholen voor het realiseren van de doelstelling sterk afhankelijk zijn van de wens en mogelijkheden tot samenwerking met en van andere instanties. Daar waar een goede samenwerking tot stand komt met intermediaire organisaties en arbeidsveld kan het netwerk ook goed instandgehouden worden en is de naschoolse begeleiding gebaseerd op heldere afspraken, duidelijke procedures en een warme overdracht van leerlingen. Voor elke regio zijn de afspraken ten aanzien van samenwerking met intermediaire organisaties en bedrijfsleven echter verschillend. Op dit terrein is aanvullende actie door alle betrokkenen op en vanuit het landelijk niveau geboden. Een negatieve rol hierbij speelt ook dat de taken van de participanten met betrekking tot de naschoolse begeleiding niet helder zijn geregeld, er te veel instanties bij betrokken zijn en de procedures dikwijls te bureaucratisch zijn. Aanpassing gericht op ontschotting van het landelijk beleid is hier geboden. Netwerkvorming met het bedrijfsleven bevordert de betrokkenheid van de bedrijven bij het onderwijs, de coaching van de leerlingen, een goede functionering van het systeem van stages en het effectueren van de maatschappelijke verantwoordelijkheid voor de plaatsing van leerlingen.

Thema 'ICT': belangrijk, maar onvoldoende opgenomen in projecten

Het thema 'ICT' heeft van alle zeven thema's het minst centraal gestaan bij de projecten in de scholen. Hoewel toch een belangrijk aantal scholen het thema in behandeling heeft genomen, zijn de resultaten achtergebleven bij die van de overige thema's.

ICT is een belangrijk instrument in de ontwikkeling van de arbeidstoeleiding en kan goed een integraal onderdeel uitmaken van projecten op de andere thema's. Op dit moment komt de inzet van ICT echter nog onvoldoende tot uitdrukking in de manier waarop de projecten in de scholen vorm krijgen. Nadrukkelijke aandacht hiervoor in het vervolg strekt tot de aanbevelingen.

Thema 'Scholingsprogramma's voor docenten': ook kostenbesparend

De scholing van docenten werd als regel gezien als een onderdeel van andere thema's. Het was een belangrijk onderdeel, niet alleen omdat het kwaliteitsbevorderend is, maar ook omdat het bevoegdheid kan geven voor het afnemen van arbeidskundig onderzoek en de mogelijkheden kan vergroten tot het zelf uitvoeren van branchegerichte cursussen. Deze beide laatste leiden tot duurzaamheid en zijn kostenbesparend.

Tot slot: deelname levert de school veel op, maar voor duurzame arbeidstoeleiding is doorontwikkeling wenselijk

De deelname aan het ESF-project heeft niet alleen een impuls gegeven aan de specifieke thema's van de schoolprojecten. Scholen hebben ook aangegeven dat deelname andere voordelen opleverde. In de eerste plaats was professionalisering van docenten mogelijk op een aantal terreinen in samenhang met de invulling van het schoolproject. Hierbij blijkt de door 'Werknemer in opleiding' georganiseerde leergang 'Projectmatig werken' de infrastructuur van de school te versterken en een belangrijke bijdrage te leveren aan de manier waarop er in de school aan onderwijsvernieuwing wordt gewerkt. Deelname gaf docenten bovendien een vernieuwingsimpuls. De eis dat de projectactiviteiten niet geïsoleerd werden aangepakt, zorgde voor beweging in de school. En tot slot leverde deelname een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit en status van het praktijkonderwijs en het vso. Het ESF-project blijkt inhoudelijk een harmoniserend effect te hebben in een onderwijssector waar tot op heden inhoudelijk weinig centraal is geregeld.

Ondanks de forse ontwikkeling die in gang is gezet in de scholen is verdere ontwikkeling wel gewenst. Hiervoor zijn voor de verschillende thema's al aandachtspunten geformuleerd. Themaoverstijgend zijn drie aandachtspunten van belang. Ten eerste hebben de participerende scholen niet alle thema's uitgevoerd. Thema's zijn voorts dikwijls vrij geïsoleerd aan bod gekomen bij individuele scholen. Ten derde zijn niet alle scholen erin geslaagd hun geplande ontwikkelingen en goedgekeurde projecten ten volle af te ronden. Het project is ten einde, maar er moet toch nog het een en ander gebeuren.

Conclusie

Op alle thema's zijn ontwikkelingen in gang gezet, waardoor de arbeidstoeleiding in de participerende scholen kwalitatief is verbeterd. Aanvullende investeringen zijn noodzakelijk om te komen tot een duurzame aanpak en visie waarbij alle verschillende thema's geïntegreerd aan bod komen. →

Aanbevelingen

Concreet betekent dit dat:

- 4 bij de uitvoering van de projecten aandacht nodig is voor de samenhang tussen de thema's en de integratie in het curriculum;
- 5 ondersteuning wenselijk is voor scholen om te komen tot een integrale visie op arbeidstoeleiding;
- 6 ondersteuning bijdraagt aan de ontwikkeling van activiteiten in scholen in lijn met een integrale visie op arbeidstoeleiding;
- 7 tweejarige projecten wenselijk zijn om projecten te realiseren en inbedding in het reguliere onderwijs in gang te zetten; bovendien leveren deze een beter uitstroomresultaat;
- 8 de samenwerking van onderwijs met intermediaire organisaties en arbeidsveld aandacht verdient. Dit geldt op het individuele niveau van de school, voor het regionaal niveau, maar ook op landelijk niveau zijn beleid en heldere afspraken hierover wenselijk;
- 9 het individueel transitieplan meer moet worden ingezet als instrument om structureel de ontwikkeling van de leerling te volgen en onderwijs en arbeidstoeleiding op maat te kunnen bieden vanuit verschillende partijen;
- 10 beschikbare branchegerichte cursussen beter worden toegesneden op de specifieke doelgroep en worden geactualiseerd;
- 11 er een structurele oplossing gevonden moet worden voor de financiering van de leerlingwerkplaatsen en branchegerichte cursussen om de continuïteit te waarborgen;
- 12 de financiering van de naschoolse begeleiding geregeld wordt;
- 13 ICT in de nieuwe periode een integraal onderdeel zal moeten uitmaken van alle schoolprojecten;
- 14 een heroriëntatie op de thema's dient plaats te vinden om de doorontwikkeling van de koers van het ESF-roject te garanderen. Daarbij wordt gedacht aan thema's als 'Transitie', 'Samenwerking netwerkpartners', 'Samenwerking scholenveld in de regio', 'Integratie thema's', 'Aansluiting arbeidsmarkt' en dergelijke;
- 15 scholingsprogramma's voor docenten moeten worden gecontinueerd.

3 Regelgeving en de schoolprojecten

In het voorgaande zijn de opbrengsten weergegeven van het ESF-project 2000-2006. Om als school te kunnen participeren moest het schoolproject aan een aantal voorwaarden voldoen (zie paragraaf 1.5 voor omschrijving van de voorwaarden). Hierna wordt ingegaan op de invloed die deze voorwaarden hebben gehad op de invulling die de scholen aan het project konden geven.

Moeilijke start voor scholen voor praktijkonderwijs en late deelname vso

Het begin werd zeer bemoeilijkt door twee factoren. Allereerst het ontbreken van een vastgestelde heldere regelgeving. Hierdoor was er tot in 2002 voor de scholen van het praktijkonderwijs veel onzekerheid, met name wat betreft de financiering. Daarenboven waren er in het scholenveld nogal wat teleurstellende financieel/administratieve ervaringen met eerdere ESF-projecten. Dit leidde er niet alleen toe dat de periode van zes jaar niet ten volle kon worden benut, maar ook dat er veel weerstand tegen deelname moest worden weggewerkt.

Voor het vso, dat pas vanaf 2004 kon deelnemen, leverde de start geen extra problemen op. De uitbreiding van de doelgroep naar het vso heeft het grote voordeel gehad dat het vso ten volle kon profiteren van de ervaringen van het praktijkonderwijs. Daar staat echter tegenover dat het vso slechts aan de tranches 2004-2006 en 2005-2007 kon deelnemen. Een specifiek probleem bleek bovendien het dikwijls geringe aantal leerlingen dat gezien de omvang van de school en het bijzondere karakter van de vso-leerlingen voor deelname in aanmerking kwam. Hierdoor is de ESF-bijdrage in de kosten relatief gering in relatie tot de projectkosten.

Conclusie

Onduidelijke regelgeving en ingewikkelde administratieve voorwaarden hebben scholen in eerste instantie van deelname weerhouden. Scholen die wel hebben deelgenomen hebben de administratieve rompslomp veelal als belemmerend ervaren. Voor de nieuwe periode is het van belang dat alle leerlingen worden bereikt.

Aanbevelingen

Hiervoor is het van belang dat:

- 16 de regelgeving voor scholen duidelijk is en de administratieve rompslomp tot een minimum beperkt blijft, zodat deelname wordt bevorderd en resultaten van schoolprojecten kunnen worden gemaximaliseerd;
- 17 deelname voor het vso aantrekkelijker wordt gemaakt door het mogelijk te maken dat meerdere scholen samen één project realiseren.

Resultaatsverplichting

Een belemmering voor deelname was ongetwijfeld ook het oorspronkelijke criterium van 60% uitstroomverplichting naar een arbeidsplaats. De bijstelling naar 50% heeft een positieve invloed gehad op de deelname van de scholen.

De 50% was echter niet altijd even eenvoudig te realiseren. Dit had enerzijds te maken met het feit dat de mogelijkheden die scholen hierin hebben, samenhangen met de economische ontwikkelingen. Anderzijds plaatste de specifieke invulling van deze regelgeving de scholen soms in de positie dat handelen in het belang van de leerling niet in het belang was van het halen van de uitstroomverplichting. Dit had te maken met het feit dat doorstroom naar een vervolgopleiding en plaatsing op een wachtlijst voor de SW-voorzieningen niet meetelden voor de uitstroomverplichting. Dit leidde ertoe dat scholen kans liepen een strafkorting te krijgen, zonder dat zij iets aan die beïnvloedende omgevingsfactoren konden doen.

De resultaatsverplichting stuurde de manier waarop de projecten in de school vorm kregen en was in die zin dan ook een belangrijke stimulans om resultaten te boeken. De resultaatsverplichting heeft er daarnaast echter ook toe geleid dat het accent in de uitvoering van de projecten in eerste instantie lag bij het behalen van de uitstroomverplichting. De ontwikkeling van duurzame arbeidstoeleiding binnen de scholen kwam hierdoor op de tweede plaats.

Conclusie

Het stellen van een resultaatsverplichting stuurt de vormgeving van de schoolprojecten en kan een belangrijke stimulans zijn om projecten dusdanig vorm te geven dat het gewenste resultaat wordt behaald. Het bevordert echter niet steeds de duurzaamheid.

Aanbevelingen

Voor de toekomst betekent dit het volgende:

- 18 een resultaatsverplichting werkt stimulerend en wordt positief beoordeeld indien de resultaatsverplichting gekoppeld is aan het aantal op de arbeidsmarkt geplaatste leerlingen. Het is dan wel van belang in de regelgeving rekening te houden met de invloed van economische ontwikkelingen en de mogelijkheid van doorstroom naar wachtlijsten SW-voorzieningen en vervolgoopleidingen mee te tellen in het uitstroombestand;
- 19 een resultaatsverplichting stellen in de vorm van het volgen van de arbeidstoeleiding van de leerling in een individueel transitieplan wordt sterk aanbevolen. Hierdoor wordt het handelen van de scholen bij de invulling van de projecten gericht op duurzame arbeidstoeleiding. Het betreft het gericht werken aan en het al dan niet realiseren van algemene en specifieke arbeidsvaardigheden van de leerling.

Arbeidstoeleiding: gedeelde verantwoordelijkheid van onderwijs, intermediaire organisaties en bedrijven

De scholen voelen zich zeer verantwoordelijk voor de duurzame plaatsing van de leerlingen op de arbeidsmarkt of het vervolgonderwijs. Een aantal scholen geeft echter aan zich niet aan de indruk te kunnen onttrekken dat andere partners deze verantwoordelijkheid minder voelen. Hierbij wordt onder meer gedacht aan het bedrijfsleven en de intermediaire organisaties. Zo hebben een aantal intermediaire organisaties formeel een wettelijk vastgelegde plicht in het creëren van arbeidstoeleiding. Uit de samenwerking met de scholen komt dit nu nog onvoldoende tot uitdrukking. De onderscheiden projecten hebben hierin te weinig verandering kunnen brengen. In de samenwerking met het bedrijfsleven heeft 'Werknemer in opleiding' daarnaast geconstateerd dat de toerusting van de bedrijfsmedewerkers, die de ingestroomde schoolverlaters moeten begeleiden, verbetering behoeft en dat de mogelijkheden tot inschakeling hiervan slechts spaarzaam zijn benut.

Conclusie

De samenwerking tussen onderwijs, intermediaire organisaties en bedrijven komt nog onvoldoende uit de verf. Structurele samenwerking is wenselijk om duurzame arbeidstoeleiding mogelijk te maken.

Aanbevelingen

In de praktijk betekent dit:

- 20 een verdere uitbouw van de samenwerking tussen onderwijs, intermediaire organisaties en bedrijven op regionaal niveau, onder andere via de uitvoering van pilots;
- 21 beleid uitzetten op landelijk niveau ten aanzien van deze samenwerking;
- 22 een nauwere samenwerking tussen scholen en bedrijven waarbij medewerkers uit bedrijven ook in scholen een bijdrage leveren aan de arbeidstoeleiding van de leerlingen.

Regelgeving en bekostiging

Een reguliere bekostiging voor het hele traject van de arbeidstoeleiding is nog niet voorhanden en voor het vso is het verzorgen van de arbeidstoeleiding nog niet verankerd in de regelgeving. Aanpassing is wenselijk. Daarnaast is voor zowel het vso als voor het praktijkonderwijs aanpassing in de bekostiging noodzakelijk om de uitvoering van de in gang gezette ontwikkelingen op de lange termijn mogelijk te maken. De continuïteit van sommige projecten komt in gevaar doordat een jaarlijkse investering wenselijk is voor het uitvoeren van een project. Dit geldt bijvoorbeeld bij de branchegerichte cursussen. Het vinden van meer permanente vormen van financiering voor deze projecten anders dan met ESF-gelden verdient aandacht.

Conclusie

De verantwoordelijkheid die scholen voor praktijkonderwijs en het vso voelen ten aanzien van arbeidstoeleiding van hun leerlingen is niet in lijn met de regelgeving en de bekostiging.

Aanbevelingen

In toekomstige beleidsontwikkeling is het van belang dat:

- 23 er één lijn komt in de taak van zowel het praktijkonderwijs als van het vso ten aanzien van de arbeidstoeleiding;
- 24 er ten minste op termijn een aanpassing van de regelgeving komt voor het vso, zodat het verzorgen van arbeidstoeleiding verankerd wordt in de regelgeving;
- 25 er afspraken worden gemaakt over de inzet van middelen voor arbeidstoeleiding vanuit het onderwijs en vanuit intermediaire organisaties;
- 26 op schoolniveau de samenwerking met de netwerken rondom de leerling wordt uitgewerkt om de duurzaamheid van de arbeidsintegratie te vergroten.

Tweejarige projectperiode

Het projectjaar 2001-2002 gaf als ervaring dat een eenjarige projectperiode voor de scholen te kort was om behoorlijke resultaten te behalen. Hierna zijn de tranches dan ook aangepast naar een projectperiode van twee jaar. Dit heeft een positief effect gehad op de deelname van scholen. Een projectperiode van twee jaar is wenselijk voor het bereiken van resultaten die op ook op de langere termijn een positieve invloed hebben op de arbeidstoeleiding van de leerlingen in de school.

Conclusie

Een eenjarige projectperiode is voor scholen te kort om behoorlijke resultaten te behalen.

Aanbeveling

- 27 Bij toekomstige projecten is voor de scholen een tweejarige projectperiode nodig, of een eenjarig project met garantie vooraf op een vervolgtraject, teneinde deelname aan het ESF-project voor scholen haalbaar en aantrekkelijk te maken en om inbedding van de ontwikkelingen in de onderwijspraktijk te kunnen realiseren.

Continuïteit

Een belangrijke stimulans voor deelname aan projecten was het positief ervaren meerjarenperspectief. Zonder dat er van formele toezeggingen sprake was, mochten

scholen verwachten dat ze jaar na jaar aan projecten konden deelnemen waardoor er continuïteit in schoolontwikkeling kon zijn. Hierdoor behoefden de scholen zich ook niet direct zorg te maken over wat er zou gebeuren als de ESF-bekostiging zou vervallen.

Conclusie

Het ontbreken van een visie op hoe arbeidstoeleiding vanaf 2007 zou kunnen worden gerealiseerd zonder ESF-bekostiging moet toch als een zwak element in het hele traject worden gezien.

Aanbevelingen

Voor de toekomst ware dit te voorkomen door:

- 28 een standpuntbepaling ter zake door het Ministerie van OCW;
- 29 ook de continuïteit als toetsingscriterium te nemen voor de toekenning van projecten;
- 30 de scholen een helder perspectief te bieden over de duur en het te verwachten aantal keren dat zij een project kunnen uitvoeren.

Zware last voor scholen

Voor scholen is het moeilijk gebleken zonder steun te komen tot goede projecten. Vier zaken springen in het oog. Allereerst is de administratieve last voor scholen groot en ingewikkeld. Ten tweede wordt er te veel hooi op de vork genomen. Dat is zeer begrijpelijk, maar het heeft tot gevolg dat de onderwijsinhoudelijke doelstellingen van de thema's in de projectperiode niet worden gehaald en pas daarna gerealiseerd worden. Een derde gevolg is een ruime onderbesteding van de gelden. Dit is op zich geen aangelegenheid van 'Werknemer in opleiding', maar het heeft indirect toch gevolgen voor de sfeer rond het project. En tot slot, een vierde punt is dat veel scholen het wiel steeds weer opnieuw hebben moeten uitvinden.

Conclusie

De zware last weerhoudt scholen ervan om deel te nemen en onduidelijkheid bij scholen over wat deelname betekent zorgt er soms voor dat ESF-gelden minder optimaal worden ingezet.

Aanbevelingen

Dit kan in de praktijk ondervangen worden door:

- 31 scholen ondersteuning te bieden bij het opstellen van projectaanvragen;
- 32 de administratieve lasten voor scholen te minimaliseren;
- 33 centrale regievoering, zodat scholen kunnen werken vanuit een centraal perspectief en makkelijker gebruik kunnen maken van effectief gebleken werkwijzen van andere scholen.

4 'Werknemer in opleiding' in de nieuwe periode 2007-2013

Het Ministerie van OCW was als uiteindelijke aanvrager van de projecten de opdrachtgever voor de uitvoering van de projecten 'Praktijkonderwijs werkt door...' en 'VSO werkt!'.²

² De projecten 'Praktijkonderwijs werkt door...' en 'VSO werkt!' worden in de toekomst gecontinueerd onder de gezamenlijke noemer 'Werknemer in opleiding'. Begin 2007 is in dit kader de naam van UCG verandert in 'Werknemer in opleiding'. In deze eindrapportage wordt de naam 'Werknemer in opleiding' gebruikt, ook daar waar activiteiten in het verleden onder de naam UCG plaatsvonden.

Het ministerie heeft de uitvoering van deze projecten uitbesteed aan twee partijen:

- Centraal Financiën Instellingen (CFI) voor wat betreft het administratieve en financiële deel. CFI heeft deze taak grotendeels doorgecontracteerd aan European Consulting Groep (ECG) te Enschede;
- 'Werknemer in opleiding', voorheen Uitvoerings- en Coördinatie Groep (UCG) met als projectsecretariaat KPC Groep te 's-Hertogenbosch, voor wat betreft het inhoudelijke en projectorganisatorische deel.

Vooraf moet worden vastgesteld dat het project vanuit de Europese regelgeving in eerste instantie geen onderwijskundige, maar een sociale doelstelling heeft meegekregen. Het gaat er namelijk om meer leerlingen blijvend geplaatst te krijgen op de arbeidsmarkt. Hiervoor is het project uiteengelegd in een aantal schoolprojecten, die elk voor zich de taak hadden deze doelstelling te realiseren.

In hoofdstuk 4 staat de taak van 'Werknemer in opleiding' uitgebreid omschreven. Er wordt kort ingegaan op de manier waarop de taak van 'Werknemer in opleiding' en de samenwerking met ECG en andere betrokken partijen een rol heeft gespeeld in de invulling van het ESF-project en de opbrengsten van de schoolprojecten. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een vooruitblik naar 'Werknemer in opleiding', de gezamenlijke noemer waaronder de projecten 'Praktijkonderwijs werkt door...' en 'VSO werkt!' worden gecontinueerd in de nieuwe ESF-periode 2007-2013.

Taakstelling 'Werknemer in opleiding'

'Werknemer in opleiding' is zoals de oorspronkelijke naam UCG zegt een Uitvoerings- en Coördinatie Groep. De ruime formulering van de taak maakte het mogelijk dat de taakstelling een steeds rijkere invulling kreeg. Dat is op zich als positief ervaren. Als sturend orgaan dat gedragen wordt door de organisaties in het veld en dat zich richt op de blijvende verbetering van het praktijkonderwijs en het vso is een brede taakstelling gewenst. Het gaat dan om zaken als beleidsadvisering, innovatiesturing, stimulering, informering, ontwikkeling, ondersteuning van scholen en dergelijke. 'Werknemer in opleiding' heeft ervoor gezorgd dat ook het onderwijsinhoudelijk aspect de nodige aandacht kreeg door ondersteuning aan te bieden op schoolniveau, maar vooral door zich in te zetten voor kwaliteitsverbetering van het hele traject van arbeidstoeleiding voor het praktijkonderwijs en het vso. 'Werknemer in opleiding' heeft echter ook ervaren dat, door het uiteenleggen van het project in een aantal schoolprojecten, zij onvoldoende centrale sturing kon geven aan de invulling van de onderwijskundige thema's. Daardoor kwam niet het hele scala van noodzakelijke invullingen aan de orde en bleven er gaten open. In hoofdstuk 3 zijn deze nader omschreven aan de hand van de opbrengsten van de projecten op de verschillende thema's.

Taakverdeling 'Werknemer in opleiding' en ECG

'Werknemer in opleiding' beoordeelt de taakverdeling tussen 'Werknemer in opleiding' en ECG positief. De samenwerking tussen beide partijen met elk hun eigen verantwoordelijkheden en cultuur was goed. Wel moest 'Werknemer in opleiding' steeds constateren dat ondanks alle inzet van ECG de scholen bijzonder werden gehinderd door de administratieve rompslomp van het ESF-project.

Samenstelling 'Werknemer in opleiding' adequaat

De samenstelling van 'Werknemer in opleiding' is adequaat gebleken. Juist door de combinatie van vertegenwoordigers van de doelgroepen en de professionele uitvoerders was er voor het scholenveld een ankerpunt waarin het zich herkende en was er voldoende professionaliteit aanwezig om gezamenlijk de goede koers te varen. Ondanks dit alles kwam steeds meer de vraag naar voren of het bedrijfsleven en de intermediairs ook op landelijk niveau niet meer bij het project zouden moeten worden betrokken. Het stellen van deze vraag is voor 'Werknemer in opleiding' aanleiding om hier actief mee aan de slag te gaan.

Eén project voor het praktijkonderwijs en het vso

De uitbreiding van de doelgroep naar het vso heeft ook een uitbreiding van 'Werknemer in opleiding' tot gevolg gehad. Het is een goede beslissing gebleken het praktijkonderwijs en het vso in één project op te nemen.

Tripartiteoverleg positief

'Werknemer in opleiding' ziet met genoeg terug op het tripartiteoverleg waaraan ook het Ministerie van OCW en ECG deelnamen en de vele bilaterale contacten met de beide partners. Dit neemt echter niet weg dat het directe contact met het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid als lokethouder bijzonder werd gemist. Hierdoor was het ook soms moeilijk te anticiperen op komende veranderingen, was de informatie niet altijd tijdig en adequaat en konden bepaalde voorstellen niet op de directe lijn worden toegelicht en bepleit.

Conclusie

De ruime formulering van de taak van 'Werknemer in opleiding' is als positief ervaren. 'Werknemer in opleiding' heeft hiermee de rol vervuld van het sturend orgaan dat gedragen wordt door de organisaties in het veld en dat zich richt op de blijvende verbetering van de arbeidstoeleiding vanuit het praktijkonderwijs en het vso.

Aanbevelingen

Aanbevelingen voor de toekomstige werkwijze:

- 34 een duidelijke en stevige regievoering op de onderwijsinhoudelijke aspecten van het project is onmisbaar, ook voor een duurzame verbetering van de arbeidstoeleiding in de scholen;
- 35 regievoering is wenselijk om arbeidstoeleiding en arbeidsintegratie structureel in te bedden in het totale onderwijsaanbod;
- 36 regievoering is wenselijk om het innovatieve vermogen van de scholen blijvend te stimuleren;
- 37 deze regievoering dient een groot draagvlak te hebben bij de doelgroep en met name bij het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en de WEC-Raad;
- 38 de regievoering moet worden uitgevoerd in goed overleg en in samenspel met de Ministeries van SZW en OCW. Daartoe is geformaliseerd overleg geboden.

5 Tot slot: vooruitblik naar ESF 2007-2013

Uit het voorgaande blijkt dat er nog heel wat moet gebeuren wil de arbeidstoeleiding door alle scholen van het praktijkonderwijs en het vso optimaal en duurzaam kunnen worden verzorgd. Het is een bijzonder gelukkige omstandigheid dat er voor de

periode tot 2013 extra ESF-gelden beschikbaar zijn. De aanwending daarvan zal echter zodanig moeten zijn dat dit doel wordt bereikt, dat er een duurzame verbetering van de arbeidstoeleiding op alle scholen van de doelgroep heeft plaatsgevonden. Om dit tot stand te brengen is nog veel nodig. Mede op grond van de conclusies heeft 'Werknemer in opleiding' hierna een aantal bouwstenen geformuleerd voor de route op weg naar 2013.

Aanbevelingen ten aanzien van de verbetering van arbeidstoeleiding op alle scholen voor alle leerlingen

Om deelname van alle scholen te stimuleren en participatie in de schoolprojecten voor alle leerlingen mogelijk te maken, zijn enkele aanbevelingen die in het voorgaande uitgebreider zijn omschreven van belang:

- de administratieve lasten voor scholen moeten zo minimaal mogelijk zijn;
- duidelijke regelgeving rond projectdeelname en projecteisen;
- ondersteuning voor scholen bij de uitvoering van de projecten;
- een duidelijke, centrale inhoudelijke regievoering;
- een regelgeving die realisering van het project haalbaar maakt. Hiermee wordt bedoeld op aanbevelingen ten aanzien van de tweejarige projectperiode, een passende resultaatsverplichting en het mogelijk maken van één projectaanvraag voor meerdere scholen in het vso.

Regelmatige afstemming tussen verschillende partijen (Ministeries van OCW en SZW en 'Werknemer in opleiding') is hiervoor van belang.

Aanbevelingen ten aanzien van duurzame verbetering van de arbeidstoeleiding

In het ESF-project 2000-2006 is een goede start gemaakt met het verbeteren van de arbeidstoeleiding, zoals ook blijkt uit een uitgebreide omschrijving van de resultaten die in hoofdstuk 3 wordt gegeven. Voor het creëren van een duurzame verbetering van de arbeidstoeleiding is doorontwikkeling op de volgende punten noodzakelijk:

- formuleren en uitdragen van een visie op arbeidstoeleiding voor het praktijkonderwijs en het vso op basis waarvan inzichtelijk wordt wat duurzame arbeidstoeleiding betekent. 'Werknemer in opleiding' heeft hiertoe reeds een aanzet gemaakt die opgenomen is in bijlage 1 van deze rapportage;
- ondersteuning bieden aan scholen bij het realiseren van een integrale aanpak met betrekking tot arbeidstoeleiding;
- ondersteuning en begeleiding bieden aan scholen bij een goede projectuitvoering;
- voorkomen moet worden dat scholen iedere keer zelf het wiel moeten uitvinden door het faciliteren van mogelijkheden om van elkaars werkwijzen te leren;
- structurele samenwerking met intermediaire organisaties en bedrijfsleven zijn wenselijk. Naast regionale investering is landelijk beleid hierin noodzakelijk;
- voor de verschillende thema's is verdere doorontwikkeling wenselijk (zie paragraaf 3 voor de concrete aandachtspunten);
- daar waar op basis van de ervaring die de partijen in het veld opdoen duidelijk wordt dat aanpassing van landelijk beleid en wet- en regelgeving wenselijk is, moet dit op een effectieve wijze teruggekoppeld kunnen worden naar de betreffende ministeries.

Dit betekent dat een duidelijke en stevige regievoering op de onderwijsinhoudelijke aspecten van het project onmisbaar is voor een duurzame verbetering van de arbeidstoeleiding in de scholen. 'Werknemer in opleiding' is bereid en in staat hieraan invulling te geven.

1 KADERS ESF-PROJECT 2000-2006

In dit hoofdstuk wordt allereerst een kort algemeen kader gegeven van het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs. Vervolgens wordt aandacht besteed aan het algemeen kader van het ESF-project, waarbij de doelstellingen en de voorwaarden voor deelname in de projectperiode 2000-2006 aan bod komen.

1.1 Formeel kader praktijkonderwijs en vso

Praktijkonderwijs

Het praktijkonderwijs is bedoeld voor leerlingen in het voortgezet onderwijs die, gezien hun capaciteiten, aansluitend aan de basisschool een opleiding krijgen die rechtstreeks toeleidt naar een plaats op de arbeidsmarkt. Momenteel volgen ongeveer 25.000 leerlingen op 170 verschillende vestigingen praktijkonderwijs.

De belangrijkste taak van het praktijkonderwijs is de leerlingen een onderwijsprogramma te bieden dat hen in staat stelt zo zelfstandig mogelijk te functioneren op de gebieden van wonen, werken, vrije tijd en burgerschap. Arbeidstoeleiding is daarbij een belangrijk onderdeel.

Vso

Ook het vso, dat bestemd is voor leerlingen voor wie vaststaat dat zij overwegend op een orthopedagogische en orthodidactische benadering aangewezen zijn, heeft een steeds belangrijker wordende kerntaak op zich genomen, namelijk jongeren voorbereiden op een volwaardige positie op de arbeidsmarkt. In tegenstelling tot het praktijkonderwijs is deze taak voor het vso niet wettelijk vastgelegd. Het gaat hierbij vaak om moeilijk plaatsbare leerlingen. Op de 240 scholen voor vso zijn eerder diverse trajecten ontwikkeld om een goede overgang naar de arbeidsmarkt te bevorderen en de mogelijkheden van hun leerlingen op de arbeidsmarkt te vergroten.

Het vso is formeel geregeld in de Wet op de ExpertiseCentra (WEC), die op 1 augustus 2003 in werking is getreden. Onder de WEC vallen de zogenaamde speciale scholen, scholen die onderwijs verzorgen voor lichamelijk, zintuiglijk of verstandelijk gehandicapte leerlingen en leerlingen met gedragsstoornissen. De scholen voor deze groep kinderen zijn in vier clusters onderverdeeld:

- cluster 1: scholen voor visueel gehandicapte kinderen of meervoudig gehandicapte kinderen met deze handicap;
- cluster 2: scholen voor dove kinderen, slechthorende kinderen en kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden of meervoudig gehandicapte kinderen met één van deze handicaps;
- cluster 3: scholen voor lichamelijk gehandicapte kinderen, zeer moeilijk lerende kinderen en langdurig zieke kinderen met een lichamelijke handicap of meervoudig gehandicapte kinderen met één van deze handicaps;
- cluster 4: scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen, langdurig zieke kinderen anders dan met een lichamelijke handicap en onderwijs aan kinderen in scholen verbonden aan pedologische instituten.

1.2 Onderwijsinhoudelijk kader praktijkonderwijs en vso

Praktijkonderwijs

Het inhoudelijk kader van het praktijkonderwijs, beschreven in het Referentiekader 'Praktijkonderwijs in de Steigers' (zie www.praktijkonderwijs.nl, Praktijkonderwijs in de Steigers, publicaties) is medebepalend geweest voor de inrichting van de schoolprojecten. Uiteraard werkte elke school voor praktijkonderwijs dit kader op eigen wijze uit. Echter, de behoefte aan een duidelijk gezicht naar buiten (naar ouders, scholen voor vso in de regio, het basis- en speciaal basisonderwijs, het bedrijfsleven, vervolgopleidingen, jeugdzorg, lokale en landelijke overheid enzovoort) is de laatste jaren sterk gegroeid. Een en ander heeft geleid tot een landelijke aanpak die vorm kreeg in het project 'Praktijkonderwijs in de Steigers'. Het project 'Praktijkonderwijs werkt door...' ging uit van en was gebaseerd op de visie en opzet van het praktijkonderwijs zoals deze in het project 'Praktijkonderwijs in de Steigers' geleidelijk aan vorm hebben gekregen.

Vso

Scholen voor vso sluiten voor diplomagerichte trajecten inhoudelijk zoveel mogelijk aan bij het voortgezet onderwijs (vmbo, havo, vwo), al dan niet in samenwerkingsvormen zoals symbiose. Daarnaast treden in het vso arbeidsgerichte onderwijstrajecten steeds meer op de voorgrond. Doordat meer leerlingen met een beperking of problematiek integreren in het reguliere onderwijs, zien we dat het voortgezet speciaal onderwijs voor de leerlingen die blijven aangewezen op de school voor vso, steeds vaker eindonderwijs is. Wanneer het niet mogelijk is dat leerlingen een reguliere opleiding volgen of met ondersteuning naar een examen vo toewerken, biedt de school voor vso een aangepaste vorm van onderwijs die direct toeleidt naar arbeid.

1.3 Europees beleid

In Europa staat participatie van moeilijk plaatsbare schoolverlaters op de arbeidsmarkt hoog op de agenda. 'Méér en betere banen en gelijke kansen', zo luidt het motto van het Europese werkgelegenheids- en sociale beleid. Projecten die zich richten op de aanpak van werkloosheid, een blijvende inzetbaarheid van de beroepsbevolking en 'Een leven lang leren' komen daarom in aanmerking voor subsidie van het Europees Sociaal Fonds (ESF).

Onder 'Een leven lang leren' vallen projecten die betrekking hebben op een drietal terreinen: bestrijding voortijdig schoolverlaten, versterking beroepsbegeleidende leerweg (BBL) en arbeidsintegratie (praktijkonderwijs en vso).

'Praktijkonderwijs werkt door...' was een ESF-project dat in het kader van 'Een leven lang leren' was aangevraagd door het Ministerie van OCW met als doel de arbeidsintegratie voor leerlingen binnen het praktijkonderwijs te bevorderen (*Subsidieregeling ESF-3 (Europees Sociaal Fonds) voor onderwijsinstellingen 2000-2006* (Uitleg / Gele Katern nr. 4, 27 februari 2002)).

Vanaf 2004 was het ook voor scholen voor vso mogelijk om een aanvraag voor subsidie in te dienen (*Regeling tot wijziging van de Subsidieregeling ESF-3 voor onderwijsinstellingen 2000-2006* (Uitleg / Gele Katern nr. 10, 15 juni 2005)).

Het ESF-project 'VSO werkt!' maakte het ook voor scholen voor vso mogelijk om projecten in te dienen waarbij extra aandacht kon worden besteed aan het vinden van geschikte arbeidsplaatsen voor hun bijzondere leerlingen. Daarbij konden de scholen voor vso optimaal gebruikmaken van de ervaringen en resultaten van de projecten van het praktijkonderwijs.

De voorwaarden voor scholen voor vso voor deelname aan deze projecten waren dezelfde als voor de scholen voor praktijkonderwijs. Dit had tot gevolg dat de scholen voor vso zich moesten voegen in de regels zoals destijds opgesteld voor het praktijkonderwijs. De reden hiervoor was dat er te veel vertraging zou optreden als de regeling aangepast zou moeten worden aan het vso.

1.4 Doelstelling

Algemeen

In de *Subsidieregeling ESF-3 (Europees Sociaal Fonds) voor onderwijsinstellingen 2000-2006* (Uitleg / Gele Katern nr. 4, 27 februari 2002) werd in de algemene toelichting aangegeven dat projecten op het terrein van praktijkonderwijs in het kader van dit ESF-project tot doel hadden samen met alle partijen de arbeidsintegratie vorm te geven. Om deze projecten op te zetten en te intensiveren waren extra middelen nodig. Uiteindelijk doel hierbij was dat de kwetsbare groep deelnemers zich een plek op de arbeidsmarkt kan verwerven en op de lange duur ook kan behouden. Zo kan ervaring worden opgedaan met een effectieve aanpak. Ook kan zo worden bezien of en in hoeverre hetgeen nu additioneel in het kader van het ESF-project werd uitgevoerd, structureel kan worden voortgezet.

Landelijk

Het ESF-project had en heeft een groot draagvlak in het onderwijsveld. Met name het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en de WEC-Raad hechten er groot belang aan. Niet alleen biedt het vele mogelijkheden om het traject van de arbeidstoeleiding in het praktijkonderwijs en het vso aanzienlijk te verbeteren, het geeft daarmee ook een extra impuls aan de upgrading van beide vormen van onderwijs.

Per school

De operationele doelstelling, dat wil zeggen de concrete doelstelling omschreven in resultaten waar de projecten zich op dienen te richten, werd in bovengenoemde regeling in artikel 4 (beoogde prestaties van de projecten) als volgt omschreven: 'Projecten Praktijkonderwijs hebben ten doel dat deelnemers aan het project bij afloop van het project een arbeidsplaats hebben verworven, blijkend uit een arbeidsovereenkomst of een aanstellingsbesluit'.

1.5 Voorwaarden voor deelname

Zoals vermeld konden scholen voor praktijkonderwijs en vso binnen de kaders van deze projecten een aanvraag indienen voor de bekostiging van hun schoolprojecten op basis van de *Subsidieregeling ESF-3 voor onderwijsinstellingen 2000-2006* (Uitleg / Gele Katern nr. 4, 27 februari 2002) en de *Regeling tot wijziging van de Subsidieregeling ESF-3 voor onderwijsinstellingen 2000-2006* (Uitleg / Gele Katern nr. 10, 15 juni 2005).

Het inhoudelijk ESF-kader gaf een aantal voorwaarden waaraan de schoolprojecten moesten voldoen. Voor zover zij gevolgen hadden voor de inhoud en de opzet van de projecten worden deze hierna opgesomd:

- 60% (later gewijzigd in 50%) van de leerlingen die aan het project deelnamen moesten aansluitend aan hun schoolloopbaan een plaats krijgen op de arbeidsmarkt;
- de projecten moesten additioneel zijn, in die zin dat er voor 50% van de kosten geen overheidsgelden beschikbaar waren gesteld en dat de inhoud van het project buiten de wettelijk voorgeschreven taken van de school viel;
- de looptijd van de projecten was twee jaar;
- de bekostiging uit ESF was tijdelijk en dat betekent dat de projecten moeten inzakken in het regulier onderwijs en de bekostiging van de school.

Daarnaast moesten de projecten gericht zijn en tastbaar resultaat opleveren op ten minste één van de onderstaande thema's:

- thema 1: arbeidskundig onderzoek;
- thema 2: netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie;
- thema 3: leerlingwerkplaatsen in directe samenwerking met branches en bedrijven;
- thema 4: branchegerichte cursussen voor leerlingen gericht op civiel effect: certificering;
- thema 5: informatietechnologische programma's, in aanvulling op de rijksregeling, voor onderwijskundige ondersteuning van de arbeidsintegratie en in relatie tot de overige thema's;
- thema 6: scholingsprogramma's arbeidsintegratie voor docenten;
- thema 7: vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school, niet zijnde stagebegeleiding, op basis van een overeenkomst.

De toekenning van de subsidie vond plaats in de vorm van een beschikking.

Het Ministerie van OCW besliste over de toekenning van deze subsidie (als uiteindelijke aanvrager en opdrachtgever van de uitvoering van de projecten 'Praktijkonderwijs werkt door...' en 'VSO werkt!'). De scholen waren zelf verantwoordelijk voor de uitvoering van de aan hen toegekende projecten conform de goedgekeurde projectopzetten.

Na deze algemene inleiding wordt in hoofdstuk 2 van deze rapportage aandacht besteed aan de door de scholen uitgevoerde projecten, waarna in hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de resultaten van de schoolprojecten per thema. In hoofdstuk 4 wordt de projectorganisatie van 'Werknemer in opleiding' onder de loep genomen.

2 OVERZICHT VAN DOOR DE SCHOLEN UITGEVOERDE PROJECTEN

Vanaf de start van het ESF-project in 2000 zijn scholen voor praktijkonderwijs in de gelegenheid geweest om een aanvraag in te dienen voor de bekostiging van hun schoolproject. In 2002 konden aanvragen worden ingediend voor zowel eenjarige als tweejarige projecten. Voor scholen voor vso bestond de mogelijkheid een aanvraag in te dienen vanaf 2004. In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van het aantal deelnemende scholen en de projecten die in de projectperiode zijn uitgevoerd. Bovendien wordt aandacht besteed aan de uitstroom van deelnemende leerlingen naar de arbeidsmarkt, één van de eisen vanuit het project om in aanmerking te komen voor financiering. Deze eis was de eerste jaren 60% welke later (2005) is bijgesteld naar 50%, gezien de problematiek op de arbeidsmarkt.

2.1 Deelnemende scholen

Scholen voor praktijkonderwijs en vso hebben subsidie kunnen aanvragen voor het uitvoeren van een schoolproject in een bepaalde tranche. In tabel 1 wordt weergegeven hoeveel scholen in de verschillende tranches hebben deelgenomen aan het ESF-project, uitgesplitst naar scholen voor praktijkonderwijs en het vso (vanaf 2004).

Tabel 1 – Aantal deelnemende scholen per tranche, uitgesplitst naar praktijkonderwijs en vso³

	2000-1	2001-2	2002-3	2002-4	2003-5	2004-6	2005-7
Scholen praktijkonderwijs	12	11	13	28	35	44	47
Scholen vso	-	-	-	-	-	22	20
Totaal	12	11	13	28	35	66	67

Uit bovenstaande tabel valt af te lezen dat het aantal scholen voor praktijkonderwijs dat deelneemt aan het ESF-traject de afgelopen jaren sterk is gestegen (van 12 deelnemende scholen in de tranche 2000-2001 tot 47 deelnemende scholen in de tranche 2005-2007). Gezien de korte periode van deelname van scholen voor vso is het niet mogelijk om een uitspraak te doen over een toe- of afname van het aantal deelnemende scholen voor vso. Wel blijkt dat het voldoen aan de uitstroomcriteria voor met name scholen voor vso een erg zware opgave is.

Scholen hebben de mogelijkheid om in verschillende tranches een project uit te voeren. Daar is in werkelijkheid ook gebruik van gemaakt. Vanaf 2000 zijn door 83 scholen voor praktijkonderwijs in totaal 190 projecten uitgevoerd. In totaal 83 van de 170 scholen voor praktijkonderwijs hebben dus gedurende de looptijd van het ESF-project één of meerdere schoolprojecten uitgevoerd.

---

³ Deze gegevens zijn gebaseerd op de stand van zaken per november 2007, aangeleverd door ECG

In de tranche 2005-2007 neemt 28% van het totaal aantal scholen voor praktijkonderwijs (170) deel aan het project, terwijl dit in het eerste jaar slechts 7% betrof. Verder is 44% van het huidige aantal scholen voor praktijkonderwijs betrokken (geweest) bij het ESF-project. Voor ruim de helft van het aantal scholen voor praktijkonderwijs geldt dat dus niet. In die zin valt er nog het nodige te winnen.

Duidelijk is dat in elke tranche sprake is van een toename van het aantal deelnemende scholen ten opzichte van de vorige tranche, behoudens het tussenjaar 2001-2002. Dit jaar is een overgangsjaar van projecten naar een nieuwe situatie: het project ESF-3. 2001 gaf als ervaring dat een eenjarig projectjaar voor de scholen te kort was om behoorlijke resultaten te behalen. Hierna zijn de tranches dan ook aangepast naar projectjaren van twee jaar.

In tabel 2 zijn de deelnemende scholen voor vso verder uitgesplitst naar clusters.

Tabel 2 – Aantal deelnemende scholen per tranche, uitgesplitst naar clusters vso⁴

	2000-1	2001-2	2002-3	2002-4	2003-5	2004-6	2005-7
Vso cluster 1						1	0
Vso cluster 2						2	0
Vso cluster 3						9	2
Vso cluster 4						10	18
Totaal						22	20

Uit de tabel blijkt dat de meeste scholen voor vso die deelnemen aan het project, vallen onder cluster 4. Voor cluster 1, 2 en 3 is deelname niet eenvoudig. Redenen daarvoor zijn vaak de ernstige belemmeringen die deze leerlingen ondervinden waardoor arbeidsparticipatie een moeilijke opgave is. Voor de scholen was de eis van 60% (later 50%) uitstroom naar een plaats op de arbeidsmarkt een drempel om deel te nemen aan het project. Daarnaast is het aantal leerlingen dat binnen deze scholen in aanmerking komt voor het project, beperkt. De gehele projectstructuur inrichten en uitvoeren met de nodige administratieve en financiële verplichtingen voor een klein aantal leerlingen vormt een belemmering voor deelname. Schooloverstijgend deelnemen aan het project laat de regelgeving helaas niet toe. Voor cluster 4 scholen speelt deze problematiek in mindere mate, wat een verklaring kan zijn voor de verschillen in cijfers.

Voor het vso geldt dat vanaf 2004 in totaal 42 projecten zijn uitgevoerd door 35 verschillende scholen. Dat is 14,6% van het totaal aantal scholen voor vso (240). De korte tijd dat het vso betrokken is bij het ESF-project verklaart het grote verschil in percentage deelnemende scholen met het praktijkonderwijs. Ook voor deze doelgroep zal de vervolgperiode de nodige meerwaarde opleveren voor de arbeidstoeleiding.

⁴ Deze gegevens zijn gebaseerd op de stand van zaken per november 2007, aangeleverd door ECG

2.2 Uitgevoerde schoolprojecten

In de vorige paragraaf is aangegeven dat 83 scholen voor praktijkonderwijs in de verschillende tranches in totaal 190 schoolprojecten hebben uitgevoerd. Hieruit blijkt dat verschillende scholen vanaf 2000 meer dan één schoolproject hebben uitgevoerd. Elk schoolproject is echter wel gekoppeld aan een bepaalde tranche. Vanaf 2000 zijn er zeven tranches geweest. In tabel 3 wordt het aantal scholen aangegeven dat één, twee of meer projecten heeft uitgevoerd.

Tabel 3 – Aantal scholen dat aan één of meer projecten heeft deelgenomen, uitgesplitst naar praktijkonderwijs en vso⁵

	1	2	3	4	5	6	7
	project	projecten	projecten	projecten	projecten	projecten	projecten
Scholen praktijk- onderwijs	37	22	7	8	5	2	2
Scholen vso	28	7	-	-	-	-	-
Totaal	65	29	7	8	5	2	2

Uit tabel 3 blijkt dat 37 scholen voor praktijkonderwijs en 28 scholen voor vso vanaf de start van het ESF-project één schoolproject hebben uitgevoerd. Volgens de tabel zijn er twee scholen voor praktijkonderwijs die aan alle zeven tranches hebben deelgenomen. Voor het vso geldt dat er alleen aan de twee laatste tranches kon worden deelgenomen. Er zijn 7 van de 35 scholen die aan alle twee de tranches hebben deelgenomen. Hieruit kan blijken dat scholen nadrukkelijk positief staan ten opzichte van de deelname aan projecten arbeidstoeleiding en zich anderzijds goed realiseren dat er nog veel moet gebeuren.

2.3 Thema's van de schoolprojecten

Om voor subsidie in aanmerking te komen moeten de schoolprojecten voldoen aan een aantal voorwaarden (zie paragraaf 1.5). Eén van de voorwaarden is dat deze projecten gericht zijn en tastbaar resultaten opleveren op ten minste één van de volgende thema's: 'Arbeidskundig onderzoek', 'Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie', 'Leerlingwerkplaatsen', 'Branchegerichte cursussen', 'ICT', 'Scholingsprogramma's voor docenten' en 'Naschoolse begeleiding'. Eén schoolproject kan betrekking hebben op meerdere thema's. In tabel 4 wordt per tranche aangegeven hoeveel schoolprojecten van scholen voor praktijkonderwijs betrekking hebben op een bepaald thema. Zoals vermeld in de vorige paragraaf betreft het 190 schoolprojecten. In totaal zijn de thema's 699 keer aan de orde geweest.

⁵ Deze gegevens zijn gebaseerd op de stand van zaken per november 2007, aangeleverd door ECG

Tabel 4 – Aantal gekozen thema's binnen de schoolprojecten van het praktijkonderwijs⁶

Thema's	2000-1	2001-2	2002-3	2002-4	2003-5	2004-6	2005-7	Totaal
Arbeidskundig onderzoek	2	3	3	6	12	15	15	56
Netwerkvorming	3	8	6	14	18	24	21	94
Leerlingwerkplaatsen	5	7	12	25	27	32	36	144
Branchegerichte cursussen	4	8	11	17	31	40	35	146
ICT	1	0	1	5	5	11	14	37
Scholingsprogramma's	7	5	7	14	15	20	17	85
Naschoolse begeleiding	0	0	12	23	33	34	35	137
Totaal	22	31	52	104	141	176	173	699

Uit de tabel blijkt dat – met uitzondering van de laatste tranche – het aantal thema's in de loop van de verschillende tranches is gestegen. De reden hiervoor is de toename van het aantal schoolprojecten.

Een tweede reden is dat scholen meerdere thema's laten vallen onder één project. Hierdoor wordt een integrale aanpak voor arbeidstoeleiding mogelijk. Echter, de scholen hebben niet op alle thema's projecten gehad. De integrale aanpak verdient dan ook aandacht voor de toekomstige inrichting van het ESF-project.

Vooraf de thema's 'Branchegerichte cursussen voor leerlingen' (146), 'Leerlingwerkplaatsen' (144) en 'Naschoolse begeleiding' (137) zijn vaak gekozen. Deze sluiten heel direct aan bij reeds lopende ontwikkelingen van de scholen en hebben een sterke relatie met arbeidstoeleiding. Het thema 'ICT' (37) is het minst vaak gekozen.

Uit onderzoek blijkt dat ICT niet snel gekozen is als thema om de volgende redenen:

- scholen hebben onvoldoende zicht op de mogelijkheden van ICT binnen de scholen en binnen het kader van dit project;
- scholen hebben onvoldoende kennis en expertise in het team om dit thema aan te pakken;
- scholen hebben onvoldoende zicht op het aanbod van producten en voorbeelden van praktische mogelijkheden;
- ICT staat nog maar net op de agenda bij een groep scholen.

Tabel 5 geeft per tranche aan hoeveel schoolprojecten van scholen voor vso betrekking hebben op een bepaald thema. In totaal gaat het hier om 42 projecten en kwamen de thema's 133 keer aan de orde.

⁶ Deze gegevens zijn gebaseerd op de stand van zaken per november 2007, aangeleverd door ECG

Tabel 5 – Aantal gekozen thema's binnen de projecten van het vso⁷

Thema's	2000-1	2001-2	2002-3	2002-4	2003-5	2004-6	2005-7	Totaal
Arbeidskundig onderzoek						8	6	14
Netwerkvorming						11	14	25
Leerlingwerkplaatsen						16	15	31
Branchegerichte cursussen						5	8	13
ICT						0	4	4
Scholingsprogramma's						12	7	19
Naschoolse begeleiding						11	16	27
Totaal						63	70	133

Ook hier blijkt dat het aantal thema's is toegenomen in de tweede vso-tranche. Vooral de thema's 'Leerlingwerkplaatsen' (31), 'Naschoolse begeleiding' (27) en 'Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie' (25) zijn veel gekozen thema's. Het minst werd ook bij het vso gekozen voor 'ICT'. Voor een mogelijke verklaring verwijzen wij naar eerdergenoemde redenen. Daarnaast geldt ook voor het vso dat de scholen niet op alle thema's projecten gehad hebben. Een integrale aanpak van arbeidstoeleiding verdient aandacht in de toekomst.

In de volgende tabel is het aantal thema's binnen de verschillende projecten uitgesplitst naar de verschillende clusters in de twee tranches.

Tabel 6 – Aantal gekozen thema's binnen verschillende clusters van het vso⁷

Thema's	2004-6	2004-6	2004-6	2004-6	2005-7	2005-7	2005-7	2005-7
	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3	Cluster 4	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3	Cluster 4
Arbeidskundig onderzoek	1	1	4	2	0	0	1	5
Netwerkvorming	1	1	2	7	0	0	0	14
Leerlingwerkplaatsen	0	2	6	8	0	0	2	13
Branchegerichte cursussen	0	2	0	3	0	0	0	8
ICT	0	0	0	0	0	0	1	3
Scholingsprogramma's	1	2	5	4	0	0	0	7
Naschoolse begeleiding	1	2	4	4	0	0	1	15
Totaal	4	10	21	28	0	0	5	65

Uit de tabel blijkt dat de meeste thema's in beide tranches gekozen zijn door de cluster 3 en 4 scholen. In de tranche 2005-2007 heeft geen enkele cluster 1 of cluster 2 school deelgenomen aan het project.

De resultaten van de schoolprojecten per thema worden besproken in hoofdstuk 3.

⁷ Deze gegevens zijn gebaseerd op de stand van zaken per november 2007, aangeleverd door ECG

2.4 Uitstroom van leerlingen naar arbeid

Eén van de voorwaarden voor het verkrijgen van subsidie voor de schoolprojecten is dat 60% van de deelnemers (later 50%) na afloop van het project een arbeidsplaats heeft verworven. In tabel 7 wordt een overzicht gegeven van het feitelijk aantal deelnemers binnen het project 'Praktijkonderwijs werkt door...' en het aantal leerlingen dat een arbeidsplaats heeft verkregen, uitgesplitst naar tranche.

Tabel 7 – Aantal deelnemers in praktijkonderwijs en vso* dat een arbeidsplaats heeft verkregen⁸

Tranches	Feitelijke deelnemers	Deelnemers met arbeidsplaats	Percentage
2000-2001	309	193	63
2001-2002	351	130	37
2002-2003	476	294	62
2002-2004	944	492	52
2003-2005	1008	410	41
2004/2006*	1685	683	41
2005/2007*	1960	788	40
Totaal	6733	2990	44%

* Vanaf de tranche 2004-2006 zijn de deelnemers van het vso in deze cijfers meegenomen.

Uit de tabel blijkt dat er vanaf het begin van het ESF-project sprake is van een duidelijke toename van het aantal deelnemers. Het percentage deelnemers met een arbeidsplaats in de tweede tranche 'lijkt' gedaald te zijn. Echter, het percentage deelnemers met een arbeidsplaats in de eerste tranche geeft een vertekend beeld, aangezien de projecten in deze tranche al gestart zijn in 1999 en doorliepen in het projectjaar 2000-2001. Deze projecten hadden dus een langere looptijd dan de projecten in de tweede tranche, waar er voor het eerst sprake was van een eenjarig project. Het realiseren van arbeidscontracten voor deze jongeren is met een eenjarig project een nauwelijks haalbare kaart. Dat verklaart het lagere percentage uitstroom naar de arbeidsmarkt in het project 2001-2002.

Opvallend is verder dat vanaf de tranche 2002-2004 het percentage deelnemers met een arbeidsplaats flink daalt. Dit is te verklaren door de verslechterde economische omstandigheden en de groeiende wachtlijsten voor de WSW-arbeidsplaatsen. Hierdoor blijkt het voor scholen steeds moeilijker om de leerlingen toe te leiden naar een passende arbeidsplaats. Relevant is om in de komende periode te bekijken in hoeverre de economische situatie betrokken kan worden in de projecteisen om deelname voor scholen aan het project niet te belemmeren. Een andere reden is dat de doorstroming van leerlingen naar het vervolgonderwijs groeit. Het gaat hier met name om leerlingen die de beste kansen hebben op de arbeidsmarkt, maar die door hun keus voor vervolgonderwijs niet meetellen bij het vastgestelde uitstroomcriterium van 60% respectievelijk 50%. Daarnaast is de daling vanaf 2004-2006 mede te verklaren doordat in deze cijfers ook de vso-leerlingen zijn opgenomen, waarvan al eerder vermeld is dat plaatsing op de arbeidsmarkt voor deze doelgroep erg lastig is gebleken.

⁸ Deze gegevens zijn gebaseerd op de stand van zaken per november 2007, aangeleverd door ECG

3 RESULTATEN SCHOOLPROJECTEN PER THEMA

De belangrijkste doelstelling van het project is de plaatsing en continuering van de schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Er zijn echter ook doelstellingen die gericht zijn op de inhoud en vormgeving van de arbeidstoeleiding in en vanuit de scholen, de onderwijskundige doelstellingen. In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de resultaten die op dit terrein zijn behaald.

Het inhoudelijk kader van het praktijkonderwijs is mede bepalend geweest voor de inrichting van de schoolprojecten. Uit dit inhoudelijk kader zijn de zeven thema's naar voren gekomen, waarop de schoolprojecten gericht moeten zijn. Deze thema's zijn zoals eerder genoemd:

- thema 1: arbeidskundig onderzoek;
- thema 2: netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie;
- thema 3: leerlingwerkplaatsen in directe samenwerking met branches en bedrijven;
- thema 4: branchegerichte cursussen voor leerlingen gericht op civiel effect: certificering;
- thema 5: informatietechnologische programma's, in aanvulling op de rijksregeling, voor onderwijskundige ondersteuning van de arbeidsintegratie en in relatie tot de overige thema's;
- thema 6: scholingsprogramma's arbeidsintegratie voor docenten;
- thema 7: vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school, niet zijnde stagebegeleiding, op basis van een overeenkomst.

De inhoudelijke onderwijskundige resultaten die op de onderscheiden thema's zijn behaald, hebben in eerste instantie hun betekenis voor de school zelf. Het is de taak van 'Werknemer in opleiding' te rapporteren over de resultaten die ook voor andere scholen van betekenis zijn en te bewerkstelligen dat deze ook voor alle scholen beschikbaar komen. 'Werknemer in opleiding' heeft voor vijf thema's in 2004 een voorlopige themarapportage gemaakt en deze gratis beschikbaar gesteld aan alle scholen voor praktijkonderwijs en vso. In 2007 heeft 'Werknemer in opleiding' opnieuw themarapportages gemaakt voor de vijf thema's waarin de ontwikkelingen tot 2007 worden weergegeven. Ook deze themarapportages zijn gratis beschikbaar gesteld aan alle scholen voor praktijkonderwijs en vso.

Voor de thema's 'ICT' en 'Scholingsprogramma's arbeidsintegratie voor docenten' is dit achterwege gelaten. Voor 'ICT' waren er nog onvoldoende resultaten beschikbaar. Over de scholingsprogramma's arbeidsintegratie wordt gerapporteerd in de andere themarapportages.

In het thans voorliggend verslag wordt onder verwijzing naar de themarapportages volstaan met een globaal overzicht per thema. Uit de gesprekken die met deelnemende scholen zijn gevoerd in het kader van de themarapportages blijkt dat deelname aan een ESF-project een belangrijke impuls heeft gegeven, maar dat de onderwijsinhoudelijke ontwikkeling nog niet is afgerond.

Voorafgaand aan het overzicht per thema zijn er dan ook een enkele themaoverstijgende aandachtspunten te benoemen:

- De nadruk bij de uitvoering van de projecten heeft in eerste instantie sterk gelegen op het realiseren van de outputverplichting en in mindere mate op de onderwijskundige aanpak.
- Lang niet alle scholen hebben deelgenomen.
- De deelnemende scholen hebben niet op alle thema's projecten gehad.
- Op specifieke thema's zijn voor de individuele scholen belangrijke ontwikkelingen in gang gezet. Sommige thema's zijn wel vrij geïsoleerd opgepakt en moeten nog meer geïntegreerd worden in het leerproces. Een integrale aanpak en visie waarin alle verschillende thema's zijn opgenomen verdient de aandacht.
- Een projectperiode van twee jaar is ook wenselijk voor het integreren van de nieuwe werkwijze met andere onderdelen van het onderwijs en het borgen van de investering op de lange termijn.

3.1 Thema 1 – Arbeidskundig onderzoek

Een arbeidskundig onderzoek kan door enkele gecertificeerde onderzoekers vanuit de arbeidskundige branche binnen de school zelf worden uitgevoerd. Doel van het onderzoek is het bepalen van de arbeidscapaciteit in relatie tot de soort arbeid die de betrokkene kan verrichten en het verkrijgen van informatie ten behoeve van het vinden van een passende arbeidsplaats.

Het arbeidskundig onderzoek is een aanvullend instrument dat bij afname inzicht geeft in de arbeidskundige mogelijkheden van de leerling. Het is een belangrijk instrument omdat:

- het inzicht oplevert dat helpt bij het vinden van een stage-/arbeidsplaats die past bij de belangstelling en de mogelijkheden van de leerling en bij het vaststellen van de juiste begeleiding van de leerling op de stage-/arbeidsplaats;
- het inzicht oplevert dat helpt bij het realiseren van onderwijs op maat en gerichte training van de noodzakelijke vaardigheden bij voorkeur vastgelegd in een individueel transitieplan (ITP);
- het leerlingen en ouders een realistisch beeld geeft van de maatschappelijke mogelijkheden en onmogelijkheden van de leerling.

Binnen het arbeidskundig onderzoek dat veel scholen toepassen is een aantal modules te onderscheiden. Deze worden niet steeds voor elke leerling allemaal toegepast.

Ze hebben betrekking op de interesse en affiniteit van de leerling voor bepaalde werkrichtingen, sociale vaardigheden, arbeidsvaardigheden, motorische kwaliteiten, handvaardigheid en de schoolse vaardigheden van de leerling.

Een aantal scholen heeft in het kader van het ESF-project gewerkt aan de ontwikkeling van een arbeidskundig onderzoeksprogramma. Uit hun ervaringen is een aantal tips gedestilleerd voor scholen die het voornemen hebben om hun arbeidskundig onderzoek (verder) te ontwikkelen.

Tips

1 *Breed onderzoek*

Ontwikkel een 'breed' arbeidskundig onderzoek, waarin sociale vaardigheden, arbeidsvaardigheden, motoriek en handvaardigheid en schoolse vaardigheden worden getoetst. Gebruik de resultaten om leerlingen gericht te trainen om een passende stage-/arbeidsplaats te vinden of voor de juiste aansluiting voor vervolgonderwijs.

2 *Resultaten bespreken*

Besprek de resultaten van toetsen en assessments uitvoerig met de leerling en zijn ouders. Geef een goede uitleg van de uitkomsten en maak duidelijk wat de betekenis ervan is voor de stage-/arbeidsmogelijkheden van de leerling. Bevorder zo een realistische beeldvorming over de mogelijkheden van de leerling.

3 *Passie van de leerling*

Betrek de wensen, behoeften en motivatie van de leerling in het vervolg op het arbeidskundig onderzoek: het individuele scholingstraject.

4 *IOP – ITP*

Vertaal de uitkomsten van het arbeidskundig onderzoek samen met de passie van de leerling naar een passend onderwijsaanbod. Operationaliseer deze doelen in het individueel ontwikkelingsplan / individueel transitieplan.

5 *Portfolio*

Neem de resultaten van toetsen en assessments op in het portfolio van de leerling. Maak met het portfolio de ontwikkeling die de leerling doormaakt zichtbaar voor de leerling (en zijn ouders).

6 *Onderwijs op maat*

Bied de leerling een passend onderwijsaanbod aan dat aansluit bij zijn ontwikkelingsvraag.

7 *Integraal opleidingsaanbod*

Streef naar een integraal opleidingsaanbod van alle onderwijsactiviteiten gericht op de ontwikkeling van de vereiste competenties.

8 *Implementatie*

Voer de verschillende onderdelen van het arbeidskundig onderzoek (testen en assessments) niet allemaal tegelijk in. Bouw het instrumentarium stapsgewijs op en stel de werkwijze bij op basis van de ervaringen.

9 *Assessment*

Maak in het arbeidskundig onderzoek gebruik van assessments. Het assessment (vaardigheidsproef) is een uitermate geschikte methodiek voor het praktijkonderwijs, omdat leerlingen hiermee worden beoordeeld op hun praktische vaardigheden.

10 Scholing

Zorg ervoor dat een aantal docenten deskundig/gecertificeerd is op het gebied van arbeidskundig onderzoek. Geef hen gelegenheid scholingen te volgen.

11 Facilitering

Maak een realistische inschatting van de kosten van het arbeidskundig onderzoek en houd hierbij rekening met de benodigde formatie. Faciliteer de docenten die toetsen en assessments afnemen.

12 Stagebedrijven informeren

Informeer stagebedrijven over de resultaten van het arbeidskundig onderzoek, zodat de leerling op de stageplaats wordt aangesproken op zijn sterke kanten en gelegenheid krijgt om zijn zwakke kanten verder te ontwikkelen.

13 Stagebedrijven en de vereiste competenties

Inventariseer over welke competenties de leerlingen moeten voldoen voor de verschillende plaatsen in het stagebedrijf. Vertaal deze uitkomsten naar het opleidingsaanbod.

14 Netwerkvorming

Blijf werken aan het netwerk van stagebedrijven, zodat elke leerling een passende stage-/arbeidsplaats kan verwerven.

15 Matchen

Breng de kenmerken van stagebedrijven op een objectieve, gestructureerde manier in kaart, zodat er een zorgvuldige match kan worden gerealiseerd tussen de leerling en de stage-/arbeidsplaats. Maak gebruik van instrumenten die hiervoor zijn ontwikkeld.

3.2 Thema 2 – Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie

Er zijn vele instanties betrokken bij de arbeidsintegratie van de leerling. In het belang van een goede en langdurige plaatsing op de arbeidsmarkt dient vorm te worden gegeven aan een goede samenwerking tussen de verschillende instanties. De beste vorm hiervoor is het sluiten van een contract.

Scholen voor praktijkonderwijs en vso leven niet op een eiland. Zij hebben veel meer dan andere schoolsoorten te maken met een uitgebreid omgevingsmanagement. Hierbij gaat het niet alleen om een afnemend werkveld, maar zeker ook om gemeenten en alle instanties op het terrein van de sociale wetgeving. De belangrijkste doelstellingen van de netwerkvorming zoals deze in de scholen worden nagestreefd, zijn:

- komen tot een sluitende aanpak voor de arbeidstoeleiding;
- realiseren van een blijvende arbeidsintegratie;
- uitbreiden van scholingsmogelijkheden.

Daarnaast blijken de netwerken uitermate geschikt voor:

- gericht uitwisselen van informatie;
- realiseren van een efficiënte werkwijze;
- voorkomen dan wel tijdig signaleren van problemen;
- verwerven en borgen van (nieuwe) stage- en arbeidsplaatsen.

Als belangrijke netwerkpartners worden vaak genoemd, in willekeurige volgorde: UWV, netwerk arbeidsdeskundige jonggehandicapten, MEE, WSW-instellingen, CWI, reïntegratiebedrijven, gemeenten, plaatselijk/regionaal bedrijfsleven, ROC's, vmbo-scholen en collegascholen. De ervaring leert dat het van belang is de netwerken te formaliseren, bijvoorbeeld door het sluiten van een convenant.

Nadrukkelijk moet worden vermeld dat de scholen ook netwerken vormen op terreinen die niet direct de arbeidstoeleiding betreffen, maar er indirect wel een bijdrage aan leveren. Te noemen zijn hier ontwikkelnetwerken waarbinnen onderwijsleermaterialen worden gemaakt en netwerken voor informatie-uitwisseling en collegiale consultatie. Opbouw en onderhoud van een netwerk zijn belangrijke voorwaarden voor een goede functionering van de school.

Een aantal scholen heeft in het kader van het ESF-project gewerkt aan netwerkvorming met het doel de arbeidstoeleiding en arbeidsintegratie van leerlingen te verbeteren.

Uit hun ervaringen is een aantal tips gedestilleerd voor scholen die werk willen maken van netwerkvorming.

Tips

1 Eén aanspreekpunt

Maak één persoon binnen het netwerk verantwoordelijk voor het afstemmen/organiseren van de contactmomenten, maar laat niet alles van één persoon afhangen. Streef er ook naar dat elke participerende netwerkpartner een persoon aanwijst die als aanspreekpunt fungeert.

2 Heldere afspraken over communicatie

Realiseer een korte communicatielijn tussen de contactpersoon van school/instelling/bedrijf en het management. Zorg voor een goede communicatie met collega's. Versterk hun betrokkenheid door regelmatig informatie terug te koppelen op de juiste momenten.

3 Samenwerking formaliseren

Formuleer de doelstellingen van het netwerk en de verantwoordelijkheden en taken van de deelnemers en leg deze vast in een overeenkomst of convenant. Leg daarin ook afspraken vast over bijvoorbeeld de vergaderfrequentie, aanwezigheid, verslaglegging en de duur van de overeenkomst.

4 Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Creëer een sfeer van gezamenlijke verantwoordelijkheid. Formuleer doelstellingen die voor alle deelnemers van belang zijn.

5 *Actief opstellen*

Zorg ervoor dat de school profijt heeft van het netwerk. Wees daarom een actieve deelnemer. Neem het voorzitterschap op je of bemoei je intensief met de regie. Leun niet achterover, maar neem initiatieven en activeer andere partijen. Wacht niet af, maar ga uit van je eigen kracht.

6 *Efficiëntie*

Voorkom 'netwerken om het netwerken'. Werk met een overzichtelijke agenda, een bekwame voorzitter en spreek af hoe lang de vergaderingen duren. Maak concrete werkafspraken en leg deze vast in notulen. Formuleer concreet wie wat zal doen en wanneer. Spreek elkaar daarop aan.

7 *Faciliteren*

Zorg ervoor dat de docenten gefaciliteerd aan de netwerken kunnen deelnemen. Als de school een netwerk gaat opzetten, faciliteer dan iemand om die klus te klaren, zodat er niet te veel tijd overheen gaat.

8 *Interessante agenda*

Zorg ervoor dat er voor alle deelnemers een of meer interessante onderwerpen op de agenda staan. Het is belangrijk dat iedereen iets in het netwerk kan 'halen'.

9 *Regelmatig evalueren*

Evalueer de samenwerking regelmatig. Bespreek de doelstelling, de werkwijze, de samenstelling en de resultaten van het netwerk en stel zonodig zaken bij.

10 *Kennis van de markt*

Zorg ervoor dat de school op de hoogte is van de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Wat zijn de vragen vanuit de arbeidsmarkt en wat betekent dat voor het aanbod van de school? De school kan een marktanalyse (laten) uitvoeren om dit in beeld te brengen.

11 *Bestuurlijke contacten*

Zorg voor goede bestuurlijke contacten op gemeentelijk niveau en weet wat er in de politiek speelt.

12 *Acquisitie*

Pleeg een 'warme' acquisitie. Dat wil zeggen: zoek niet alleen telefonisch contact met instellingen/bedrijven, maar maak een persoonlijke afspraak. Ook ouders kunnen een rol vervullen in de acquisitie.

13 *Profilering en positionering*

Zorg dat leerlingen van praktijkonderwijs en vso als doelgroep bekend en gekend zijn bij de instellingen en bedrijven in de regio.

3.3 Thema 3 – Leerlingwerkplaatsen in directe samenwerking met branches en bedrijfsleven

De leerlingwerkplaats heeft betrekking op arbeidssimulatie en -analyse. Arbeidssimulatie betreft het vormgeven van leerzame werkomgevingen binnen het onderwijs. Daarbij gaat het om zoveel mogelijk 'echt' werk te creëren. In deze onderwijssituatie kunnen bewust allerlei problemen worden ingebracht waar de leerling op moet reageren. De leerling moet dan proberen het probleem zelf tot een oplossing te brengen. Er is altijd een begeleider in de buurt om eventueel bij te springen. In een stage is dat veel moeilijker of zelfs in het geheel niet te regisseren. Arbeidsmarktanalyse is daarom een functie die aanwezig moet zijn binnen het praktijkonderwijs ten behoeve van de arbeidsintegratie en is noodzakelijk bij het opzetten van arbeidssimulaties.

Methodieontwikkeling in het kader van arbeidssimulatie en -analyse staat nog in de kinderschoenen. Hierdoor stagneert de overdraagbaarheid van opgedane kennis en vaardigheden. De methodiek in het kader van arbeidssimulatie en -analyse dient verder te worden ontwikkeld.

De scholen gebruiken de leerlingwerkplaats voor een viertal doelstellingen:

- training van arbeidshouding en arbeidsvaardigheden als voorbereiding op de externe stage;
- extra training van specifieke vaardigheden naast de externe stage;
- extra training van specifieke vaardigheden naast het werk;
- assessment in het kader van het arbeidskundig onderzoek.

In een leerlingwerkplaats gaat het niet om het leren van kennis en vaardigheden op zich, maar om de toepassing hiervan in een betekenisvolle context, waardoor ook de attitude, de inzet van leerlingen, zichtbaar wordt. Met het concept van de leerlingwerkplaats realiseren scholen competentiegericht onderwijs. Deze vorm van leren blijkt leerlingen meer te motiveren en bereidt hen beter voor op hun toekomstige rol als werknemer. Competentiegericht leren wordt ook wel aangeduid met 'praktijkleren' of 'leren door doen'. Hoe de school hieraan vorm geeft, hangt af van de visie die zij heeft op praktijkleren en van de mogelijkheden die zij heeft om het concept praktisch uit te voeren. In de praktijk zien we dan ook verschillende soorten leerlingwerkplaatsen met een verschillende kwaliteit.

De school kan de leerlingwerkplaats op verschillende manieren vormgeven.

We onderscheiden een aantal variabelen, die van invloed zijn op de verschijningsvorm van de leerlingwerkplaats:

- er wordt gewerkt met interne en/of externe klanten;
- er is sprake van een interne opdrachtgever (de school) of van externe opdrachtgevers;
- de leerlingwerkplaats bevindt zich binnen of buiten de school;
- leerlingen werken individueel of in een groep;
- de leerlingen voeren echt werk uit of werken in een gesimuleerde werkomgeving.

Een aantal scholen heeft in het kader van het ESF-project leerlingwerkplaatsen opgezet. Uit hun ervaringen is een aantal tips gedestilleerd voor scholen die het voornemen hebben om een leerlingwerkplaats te gaan opzetten.

Tips

1 'Werknemer in opleiding'

Ontwikkel een visie op arbeidstraining. Stel met elkaar vast waarom een leerlingwerkplaats in het praktijkonderwijs/vso niet mag ontbreken. Een duidelijke visie is de basis voor een succesvolle leerlingwerkplaats.

2 Draagvlak verbreden

Probeer zoveel mogelijk medestanders te krijgen voor het idee. Intern én extern. Geef veel ruchtbaarheid aan de plannen en betrek er zoveel mogelijk betrokkenen bij. Onderzoek of het mogelijk/gewenst is om samen met andere scholen een leerlingwerkplaats te realiseren. Start met een groep docenten die razend enthousiast zijn over het concept van de leerlingwerkplaats en geef hen faciliteiten om plannen uit te werken.

3 Profiteren van ervaringen

Ga kijken bij scholen die al een leerlingwerkplaats hebben. Bekijk verschillende soorten leerlingwerkplaatsen. Praat met mensen die er ervaring mee hebben opgedaan en profiteer daarvan.

4 Leerlingen leren

Boots de situatie in bedrijven zo goed mogelijk na, werk bedrijfsmatig in de werkplaatsen, maar houd altijd voor ogen dat het om een leerproces gaat.

5 Klein beginnen

Begin kleinschalig en evalueer zorgvuldig. De opzet van een leerlingwerkplaats is een groeiproces.

6 Interne deskundigheid gebruiken

Betrek in ieder geval de stagedocenten bij de leerlingwerkplaats. Zij hebben veel contacten met de bedrijven in de regio, weten wat de behoeften van bedrijven zijn en hoe het er in z'n werk gaat.

7 Acquisitie faciliteren

Besteed veel aandacht aan de acquisitie, onderzoek wie het meest geschikt is om de acquisitie uit te voeren en faciliteer de acquisiteur.

8 Afwisselend werk

Streef naar zoveel mogelijk afwisseling in het werk dat leerlingen in de werkplaats uitvoeren.

9 Afspraken met bedrijven

Maak duidelijke afspraken met bedrijven en streef ernaar deze vast te leggen. Onderzoek of het bedrijf een vergoeding wil betalen of op een andere manier iets kan bijdragen. Zorg ervoor dat de school de afspraken altijd nakomt.

10 Kostenplaatje

Maak een realistische begroting voor de leerlingwerkplaats en houd ook rekening met de kosten op termijn. Wanneer de werkplaats met subsidie wordt opgezet, houd er dan rekening mee dat deze (later) ook moet kunnen draaien zonder subsidie.

3.4 Thema 4 – Branchegerichte cursussen voor leerlingen gericht op civiel effect: certificering

De leerlingen worden getraind op deelname aan het arbeidsproces in de vorm van branchegerichte cursussen. Deze worden in de regel ontwikkeld en uitgevoerd in samenwerking met het reguliere bedrijfsleven.

Ter versterking van hun positie op de arbeidsmarkt bieden scholen hun leerlingen, naast stages, extra branchegerichte cursussen aan. Deze cursussen moeten de leerling voorbereiden op de stage en ondersteuning geven tijdens de stage of het werken in een leerlingwerkplaats.

Wanneer leerlingen van het praktijkonderwijs en vso met succes branchegerichte cursussen hebben gevolgd, hebben zij meer kansen op de arbeidsmarkt. Dit is met name het geval wanneer de cursussen zijn toegesneden op de werkzaamheden die leerlingen uitvoeren in de stage. Idealiter is de cursus in samenspraak met de betreffende branche ontwikkeld en krijgt de cursist een door de branche erkende verklaring of certificaat.

Een succesvolle afsluiting van de cursus vergroot de kans op doorstroming naar het ROC en versterkt het gevoel van eigenwaarde en het zelfvertrouwen van de leerlingen. Welke cursussen de scholen aanbieden, is afhankelijk van de praktijkrichtingen die de school in huis heeft. Dat wordt op haar beurt weer bepaald door de regionale bedrijvigheid. De leerlingen stromen in het algemeen immers uit naar bedrijven in de regio. Het aanbod van branchegerichte cursussen sluit dus aan bij de regionale arbeidsmarkt. Scholen hebben dan ook een verschillend cursusaanbod.

We beschrijven op hoofdpunten welke stappen de school moet nemen om op een verantwoorde wijze een 'programma branchegerichte cursussen' te ontwikkelen:

- *Oriëntatie in de regio*
Allereerst stelt de school vast naar welke sectoren en branches de (meeste) leerlingen uitstromen.
- *Bepalen van de contouren van het leerprogramma*
Hierbij kan (voor zover beschikbaar) bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van de binnen het SVA-project ontwikkelde stageondersteunende leerprogramma's (SOL-programma's) of leermateriaal van het vmbo.

- *Intern of extern*
De cursussen worden binnen of buiten de school gegeven, bijvoorbeeld in een vmbo-school, ROC of bedrijf.
- *Deskundige docenten*
Zoals het voor de leerlingen veilig is om de cursus in de eigen school te volgen, is het voor hen ook prettig en vertrouwd wanneer de cursus door de eigen docenten wordt gegeven.
- *Certificering*
Voor cursussen die door de branche zijn erkend, krijgen leerlingen – mits de cursus door een daartoe bevoegde docent is gegeven – na een succesvolle afsluiting een erkende verklaring, diploma of certificaat. Werkgevers weten waar dit certificaat voor staat en hebben daarmee duidelijkheid over de bekwaamheden van de leerling op het betreffende gebied. Het certificaat heeft met andere woorden een zekere waarde op de arbeidsmarkt.
- *Samenwerking*
Om branchegerichte cursussen te realiseren is samenwerking met andere partners van groot belang, zo blijkt uit de ervaringen van scholen. Samenwerking bewerkstelligt een kwantitatieve en kwalitatieve meerwaarde van het cursusaanbod.
Door samen te werken met andere partners in de regio kunnen scholen een breder en beter cursusaanbod realiseren. Scholen werken in dit kader daarom samen met andere scholen voor praktijkonderwijs/vso, met het vmbo, ROC/AOC en natuurlijk met bedrijven.
- *Financiering*
Mede dankzij de ESF-middelen zijn scholen in de gelegenheid om branchegerichte cursussen aan hun leerlingen aan te bieden. Deze vorm van financiering biedt echter geen structurele oplossing. Er zijn scholen die de leerlingen financieel helemaal vrij houden en er zijn ook scholen die voor bepaalde (bijvoorbeeld de wat duurdere) cursussen een financiële bijdrage van de leerling vragen, bijvoorbeeld examengeld of een vergoeding voor materialen.

Een aantal scholen heeft in het kader van het ESF-project gewerkt aan de invoering van branchegerichte cursussen in hun onderwijs. Uit deze ervaringen is een aantal tips gedestilleerd voor scholen die voornemens zijn om branchegerichte cursussen in hun onderwijsaanbod op te nemen.

Tips

1 Netwerken

Samenwerking is van essentieel belang. Werk aan de opbouw van een relevant netwerk en maak hiervan gebruik bij het realiseren van het cursusaanbod. Onderzoek samenwerkingsmogelijkheden met collegascholen, vmbo, ROC's, AOC's, de sociale werkvoorziening en bedrijven; het zijn allemaal partners die een rol kunnen spelen bij het realiseren van een goed cursusaanbod.

2 *Klein beginnen*

Houd er rekening mee dat er heel wat bij komt kijken (ruimte, organisatie, rooster-technisch, logistiek, vervoer) en biedt daarom – zeker in het begin – niet te veel cursussen aan. Houd het beheersbaar en start met een beperkt aantal cursussen. Op basis van ervaring kan de school het aanbod in de loop der tijd uitbreiden.

3 *Branche-erkend*

Bied bij voorkeur cursussen aan die waarde hebben op de arbeidsmarkt. Kies dus in de eerste plaats voor cursussen die erkend zijn door een brancheorganisatie.

4 *Realistische voorlichting*

Houd er rekening mee dat leerlingen en ouders geneigd zijn om te veel waarde te hechten aan de certificaten. Geef leerlingen en ouders daarover adequate informatie, zodat zij zich een realistisch beeld vormen van de waarde die de certificaten hebben op de arbeidsmarkt. Dit geldt in het bijzonder voor cursussen die niet door de branches zijn erkend.

5 *Scholing docenten*

Zorg ervoor dat docenten die de erkende cursussen geven daartoe geschoold/bevoegd zijn.

6 *Cursusaanbod aanpassen*

Volg nauwkeurig ontwikkelingen op de (regionale) arbeidsmarkt en evalueer regelmatig of het cursusaanbod nog relevant is. Veranderingen op de (regionale) arbeidsmarkt, maar ook ontwikkelingen binnen de branches, kunnen aanpassingen van het cursusaanbod vereisen.

7 *Financiering*

Onderzoek, naast ESF, ook naar andere financieringsmogelijkheden.

3.5 Thema 5 – Informatietechnologische programma's, in aanvulling op de rijksregeling, voor onderwijskundige ondersteuning van arbeidsintegratie en in relatie tot de overige thema's

Op het werkniveau waarop leerlingen van het praktijkonderwijs instromen op de arbeidsmarkt blijkt het noodzakelijk om met eenvoudige vormen van informatietechnologie te kunnen omgaan. Op dit punt ontbreekt het de scholen aan voldoende onderwijsmateriaal (hardware en software). Door een gestructureerde gezamenlijke aanpak kan echter eenvoudige software worden ontwikkeld. Ook ter ondersteuning van de andere thema's kan er informatie- en communicatietechnologie worden ontwikkeld.

Zoals eerder gemeld was er bij de themarapportages nog geen voorlopig overzicht van de resultaten op het terrein van ICT beschikbaar. Hoewel toch een belangrijk aantal scholen het thema in behandeling heeft genomen, zijn de resultaten achtergebleven bij die van de overige thema's.

Globaal genomen mag worden gezegd dat de scholen ICT benutten op drie deelgebieden:

- ICT ter ondersteuning van het functioneren van de school als organisatie, waarbij met name het geautomatiseerde leerlingvolgsysteem veel aandacht krijgt;
- ICT als hulpmiddel bij het onderwijsleerproces;
- ICT als hulpmiddel bij de informatie en communicatie, waarbij met name het opzetten en onderhouden van een website wordt gemeld.

ICT is een belangrijk instrument in de ontwikkeling van de arbeidstoeleiding en kan goed een integraal onderdeel uitmaken van projecten op de andere thema's. In de toekomstige invulling van de schoolprojecten is aandacht hiervoor wenselijk.

3.6 Thema 6 – Scholingsprogramma's arbeidsintegratie voor docenten

De docenten zullen voor de verschillende thema's moeten worden bijgeschoold. Dit ter vergroting van hun deskundigheid met het oog op samenwerking in het kader van de arbeidsintegratie. Daarbij gaat het in het bijzonder om ontwikkelingen in bepaalde branches en bedrijven. Zo wordt de flexibiliteit om in te spelen op ontwikkelingen in de arbeidsomgeving van de school vergroot.

De expertise van de docenten moet zijn aangepast aan de meestal nieuwe eisen die het praktijkonderwijs en het vso aan hen stellen. Scholing is en blijft hard nodig. De scholen hebben de scholing van hun docenten zo goed als altijd gerelateerd aan de uitvoering van de overige thema's. In het algemeen kan worden gezegd dat de scholen zeer gericht en zeer verschillend hun keuzes maken uit het rijke aanbod van scholingsmogelijkheden. Mede gezien de pluriformiteit van deze keuzes heeft het geen of nagenoeg geen meerwaarde in dit kader een inventarisatie van de mogelijkheden op te nemen.

3.7 Thema 7 – Vormgeving en intensivering van begeleiding na het verlaten van de school, niet zijnde stagebegeleiding, op basis van een overeenkomst

(Voormalige) leerlingen voor wie dat nodig is, worden – ook na het verlaten van de school – gedurende een periode van maximaal één jaar begeleid. Op dit moment gebeurt dat op minimale wijze door middel van het volgen van de leerling door de Regionale Meld- en Coördinatiefuncties (RMC's). Het gaat in het kader van dit ESF-project om uitbreiding van de rol van het praktijkonderwijs in de vorm van het uitvoeren van inhoudelijke begeleiding en loopbaanbegeleiding. Dit in samenwerking met de werkgever op basis van een overeenkomst.

De naschoolse begeleiding is enerzijds één van de belangrijkste aspecten in de taakstelling van de scholen voor praktijkonderwijs en vso. Anderzijds is het een taakaspect dat op vele plaatsen nog duidelijk moet worden ingevuld en waarvoor geen overheidsbekostiging voorhanden is. Zeker op dit thema zal nog veel moeten worden gedaan en zullen velen met belangstelling uitzien naar de resultaten.

De doelstellingen van de naschoolse begeleiding hebben betrekking op de korte termijn, zijnde het eerste jaar na het schoolverlaten, en de lange termijn, de jaren daarna. Voor de korte termijn moet ervoor worden gezorgd dat de uitgestroomde leerlingen goed aan de slag gaan en hun baan behouden door ondersteuning te bieden aan hen, hun werkgevers en hun ouders. Voor de lange termijn gaat het erom de begeleiding over te dragen aan andere instellingen, informatie te geven over de kenmerken van deze jongeren en instellingen op het gebied van arbeidsintegratie te betrekken bij de naschoolse begeleiding.

De manier waarop de scholen vormgeven aan de naschoolse begeleiding verschilt. Doordat naschoolse begeleiding formeel niet door de overheid wordt bekostigd, hebben veel scholen daarvoor geen structureel beleid ontwikkeld. De school helpt oud-leerlingen wanneer zij bij de school aankloppen en bekijkt op dat moment welke ondersteuning gewenst en mogelijk is. Een duidelijk beleid of plan van aanpak helpt scholen, leerlingen, ouders en werkgevers de naschoolse begeleiding vorm te geven.

In het plan van aanpak komen in ieder geval de volgende onderwerpen aan de orde:

- *Doelstellingen en doelgroep*
Wat willen we met de naschoolse begeleiding bereiken? Aan welke groep leerlingen willen we naschoolse begeleiding bieden? Hoe lang na het verlaten van de school blijven we naschoolse begeleiding bieden?
- *Beginsituatie*
Wat doen we al aan naschoolse begeleiding? Om hoeveel leerlingen gaat het op dit moment? Wat zijn de begeleidingsvragen?
- *Rol van de school in relatie tot het netwerk*
Wat is de rol van de school en welke rol kunnen andere partijen mogelijk vervullen in het bieden van naschoolse begeleiding?
- *Werkwijze*
Hoe geven we de naschoolse begeleiding concreet vorm? Welke stappen zetten we in de naschoolse begeleiding en in de overdracht naar de werkgever, een intermediaire organisatie of een vervolgopleiding?
- *Personeel*
Welke docenten worden betrokken bij de naschoolse begeleiding? Hoe faciliteren we de docenten? Over welke competenties moeten deze docenten beschikken? Welke scholing is wenselijk?

In de projecten zijn voor zover thans bekend vier modellen van naschoolse begeleiding te onderscheiden.

Bij *model 1* treedt de school op als begeleider. De feitelijke begeleiding wordt in het eerste jaar na het schoolverlaten uitgevoerd door de school. De overdracht van de begeleiding aan andere instellingen is hierbij een substantiële taak.

Bij *model 2* fungeert de school als samenwerkingspartner in een hecht samenwerkingsverband. In de uitvoering leveren de onderscheiden participanten hun bijdrage binnen het kader van hun doelstellingen.

Bij *model 3* fungeert de school als coördinator of regievoerder van de begeleiding, terwijl de begeleiding door andere instellingen wordt verzorgd. De school houdt nadrukkelijk de vinger aan de pols.

Model 4 gaat een stap verder. In dit model geeft de school geen naschoolse begeleiding, maar draagt zij dit volledig over aan andere instellingen. Om ervoor te zorgen dat de leerlingen die de school verlaten de noodzakelijke begeleiding krijgen, werkt de school nauw samen met instellingen in de omgeving van de school, die in begeleidende zin bij de jongere betrokken kunnen zijn. De naschoolse begeleiding wordt overgedragen aan een organisatie die op dit gebied veel expertise heeft.

Een aantal scholen heeft in het kader van het ESF-project beleid ontwikkeld voor naschoolse begeleiding. Uit hun ervaringen is een aantal tips gedestilleerd voor scholen die van plan zijn om de naschoolse begeleiding beleidsmatig op te zetten.

Tips

1 Visie ontwikkelen

Ontwikkel een visie op naschoolse begeleiding. Formuleer wat de rol van de school is en op welke manier de school omgaat met externe instanties op het gebied van arbeids-integratie en -begeleiding.

2 Netwerken

Zorg voor een goed netwerk. Maak duidelijke afspraken met de geëigende instanties en betrek deze organisaties bij de naschoolse begeleiding. Zorg dat je er mensen kent en realiseer korte communicatielijnen.

Onderzoek of de naschoolse begeleiding in het kader van de wet REA kan worden gefinancierd door het UWV door een samenwerking aan te gaan met een erkende jobcoachorganisatie.

3 Vloeiende overgang realiseren

Realiseer een vloeiende overgang van stagebegeleiding naar naschoolse begeleiding. Laat daarom de stagedocenten de naschoolse begeleiding uitvoeren. Zij hebben de leerling begeleid tijdens de plaatsingsstage en de plaatsing en kennen de bedrijven meestal goed.

4 Beter voorkomen dan genezen

De kracht van naschoolse begeleiding is er op tijd bij zijn. Wacht dus niet af totdat er sprake is van een crisis, maar ontwikkel beleid waarmee de school een vinger aan de pols houdt. Doordring bovendien alle betrokken partijen ervan dat het belangrijk is dat zij tijdig bij de school aan de bel trekken als er problemen zijn.

5 Tijdregistratie bijhouden

Zorg ervoor dat de stagedocenten die de naschoolse begeleiding uitvoeren daarvoor worden gefaciliteerd. Laat hen een tijdregistratie bijhouden, zodat de hoeveelheid uren op basis van ervaringen eventueel kan worden bijgesteld. Veel docenten waarschuwen: verkijk je er niet op, naschoolse begeleiding kost veel tijd!

6 Professionele houding

Houd een gepaste, professionele afstand van de oud-leerlingen. Wees betrokken, maar realiseer je dat de jongere zelf verantwoordelijk is. De jongere heeft geen baat bij te veel betrokkenheid.

7 Informatie geven aan de leerling

Informeer leerlingen (en ouders) goed, bijvoorbeeld over de regelgeving (Wajong-uitkering) en ondersteun hen bij 'de papierwinkel'. Dat kan problemen voorkomen. Onderzoek ook mogelijkheden om dit in overleg met intermediaire organisaties te regelen.

8 Nazorgovereenkomst

Zorg ervoor dat leerling en werkgever weten wat zij van de school kunnen verwachten en leg de afspraken vast in een nazorgovereenkomst.

9 Deskundigheidsbevordering

Zorg ervoor dat de naschoolse begeleiders van de school goed op de hoogte zijn van de regelgeving rond arbeid en arbeidsintegratie. Laat hen een opleiding 'Jobcoaching' volgen.

10 Afsluiting en overdracht

Zorg voor een duidelijke afsluiting van de naschoolse begeleiding en draag de begeleiding, als het nodig is, zorgvuldig over aan andere instanties. Betrek de nieuwe begeleiders al voor de overdracht bij de naschoolse begeleiding.

Tot zover deze beschrijvingen. Voor nadere informatie wordt verwezen naar de themarapportages van 2004 en naar de definitieve rapportages van de thema's die in het najaar van 2007 zijn verschenen.

4 WERKNEMER IN OPLEIDING

Het Ministerie van OCW was als uiteindelijke aanvrager van de projecten de opdrachtgever voor de uitvoering van de projecten 'Praktijkonderwijs werkt door...' en 'VSO werkt!'. Het ministerie heeft de uitvoering van deze projecten uitbesteed aan twee partijen:

- Centraal Financiën Instellingen (CFI) voor wat betreft het administratieve en financiële deel. CFI heeft deze taak grotendeels doorgecontracteerd aan European Consulting Groep (ECG) te Enschede;
- 'Werknemer in opleiding', voorheen Uitvoerings- en Coördinatie Groep (UCG), met als projectsecretariaat KPC Groep te 's-Hertogenbosch, voor wat betreft het inhoudelijke en projectorganisatorische deel.⁹

Aangezien deze rapportage handelt over de inhoudelijke en projectmatige aspecten van de projecten, wordt nu nader ingegaan op de rol van 'Werknemer in opleiding', waarbij de taken, de hoofdlijnen van het werkplan, de samenstelling en de uitgevoerde activiteiten aan de orde komen.

4.1 Taken

'Werknemer in opleiding' heeft in de periode 2000-2006 de inhoudelijke coördinatie van de projecten verzorgd. 'Werknemer in opleiding' heeft gefungeerd als uitvoeringsklankbord voor projectscholen. Zij adviseerde het Ministerie van OCW over de inhoudelijke aspecten van de projectaanvragen, bevorderde de kwaliteit van de projecten en evalueerde en rapporteerde ook tussentijds over de doelen, de kwaliteit en de opbrengsten van de projecten. In concreto kwam dit neer op:

- 1 Bevorderen van deelname aan het project, met name door:
  - houden van voorlichtingsbijeenkomsten;
  - geven van individueel advies.
- 2 Ondersteunen van scholen bij de opstelling, inrichting en uitvoering van projecten, met name door:
  - geven van cursussen 'Projectmatig werken' en 'Netwerkopbouw';
  - houden van informatiebijeenkomsten, onder andere ten behoeve van de inrichting van de projecten;
  - houden van inhoudelijke uitwisselings- en themabijeenkomsten voor projectdeelnemers;
  - geven van individueel advies;
  - bezoeken van scholen;
  - verzorgen van publicaties;
  - inrichten en onderhouden van de website van 'Werknemer in opleiding'.

---

⁹ De projecten 'Praktijkonderwijs werkt door...' en 'VSO werkt!' worden in de toekomst gecontinueerd onder de gezamenlijke noemer 'Werknemer in opleiding'. Begin 2007 is in dit kader de naam van UCG verandert in 'Werknemer in opleiding'. In deze eindrapportage wordt de naam 'Werknemer in opleiding' gebruikt, ook daar waar activiteiten in het verleden onder de naam UCG plaatsvonden.

- 3 Geven van adviezen aan het Ministerie van OCW met betrekking tot de aanvragen, tussenrapportages en eindrapportages van de schoolprojecten.
- 4 Bevorderen van een grotere betrokkenheid van het bedrijfsleven en sociale partners bij de arbeidstoeleidende activiteiten van het praktijkonderwijs en het vso, met name door het:
  - organiseren van een jaarlijks congres;
  - aanreiken van informatie en ondersteunende gidsen.
- 5 Rapporteren aan derden met betrekking tot:
  - de inhoudelijke resultaten en producten die van landelijke betekenis zijn;
  - de beleidsgevolgen op de terreinen van bekostiging, regelgeving en vervolgtrajecten.
- 6 Mede zorgdragen voor een goede afstemming tussen de praktijken op scholen en de regelgeving met betrekking tot het project. Dit alles onverlet latend de volledige verantwoordelijkheid van de scholen voor de opzet en uitvoering van de projecten.

4.2 Hoofdpijnen van het werkplan

De aanpak van het programma dat 'Werknemer in opleiding' ten uitvoer bracht is onder te verdelen in drie stadia:

- 1 *Opbouwstadium*, waar de nadruk lag op de doelstellende component. Activiteiten in dit stadium waren onder andere het verkrijgen van draagvlak en het verhelderen van het programma inclusief de aanwezige procedures, structuren en methoden.
- 2 *Stadium van de effectivering*, met de nadruk op de realiserende doelstellingen. Activiteiten in dit stadium waren gericht op de begeleiding en coaching van projectleiders in de scholen en de bewaking van de looptijden en de resultaatgerichtheid van de projecten.
- 3 *Continueringstadium*, waar de nadruk lag op de organisatorische component. Activiteiten in dit stadium bestonden onder andere uit het overdraagbaar en implementeerbaar maken van de opgeleverde projectresultaten voor de scholen voor praktijkonderwijs en vso, onder andere door de opzet van een databank en een distributiepunt voor de projectresultaten in de vorm van producten en diensten. Daarnaast is in overleg met het scholenveld bekeken wat de ervaringen, die in de afgelopen jaren zijn opgedaan, betekenen voor continuering van het project in de periode 2007-2013.

In deze eindrapportage van de periode 2000-2006 worden de resultaten hiervan omschreven.

Bij de uitvoering van de taakstelling ging 'Werknemer in opleiding' er ten minste vanuit dat:

- er sprake was van een regionale betekenis van de projecten: de scholen zouden op plaatselijk niveau beter in staat worden gesteld hun leerlingen op efficiënte wijze naar arbeid toe te leiden;
- er een kwalitatieve 'upgrading' van het praktijkonderwijs en het vso zou plaatsvinden;
- er gevolgen zouden zijn voor het beleid zowel qua bekostiging als qua regelgeving;
- dit alles in nauw overleg zou plaatsvinden met het Ministerie van OCW, de ECG, het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en de WEC-Raad.

‘Werknemer in opleiding’ liet zich in haar werkwijze leiden door de ‘Beleidsregelingen voor EFS-projecten Praktijkonderwijs’, zoals gepubliceerd in de ‘Gele katern van Uitleg in september 2002’, het meerjarenplan ‘Praktijkonderwijs werkt door...’, het meerjarenplan ‘VSO werkt!’ en de daaruit voortvloeiende plannen voor de ondersteuning van projecten van scholen.

De werkwijze van ‘Werknemer in opleiding’ werd gekenmerkt door de gedachte dat het voor de scholen zo eenvoudig mogelijk moest zijn de projecten uit te voeren en dat als gevolg daarvan ‘Werknemer in opleiding’ die uitvoering zoveel mogelijk diende te faciliteren. Een ander punt in de aanpak van ‘Werknemer in opleiding’ was dat, naast het rendement dat bereikt diende te worden met betrekking tot het aantal leerlingen dat een plaats krijgt op de arbeidsmarkt, er ook andere projectresultaten waren te boeken die konden worden overgedragen naar andere scholen. Dit laatste overigens met respect voor de regionale betekenis van de onderscheiden projecten.

Tot slot ging het er bij ‘Werknemer in opleiding’ om dat alle ervaringen worden gebundeld en leiden tot een verdere ontwikkeling om voor alle leerlingen van het praktijkonderwijs en het vso duurzame arbeid te realiseren.

4.3 Samenstelling

In ‘Werknemer in opleiding’ hebben vertegenwoordigers zitting vanuit het praktijkonderwijs (Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs), vanuit het vso (WEC-Raad) en vanuit KPC Groep. Het projectleiderschap en het secretariaat worden uitgevoerd door KPC Groep.

Voor nadere informatie over de organisatie van ‘Werknemer in opleiding’ wordt verwezen naar de organisatienota. Deze is op aanvraag beschikbaar.

4.4 Activiteiten ‘Werknemer in opleiding’

‘Werknemer in opleiding’ heeft de afgelopen jaren ter realisering van haar taakstelling een groot aantal activiteiten verricht. Deze activiteiten hadden voor een belangrijk deel een cyclisch karakter, voor een ander deel waren zij eenmalig.

Hierna zijn de belangrijkste activiteiten weergegeven, geordend naar de afzonderlijke taken. Bij dit overzicht moet in aanmerking worden genomen dat de start van het project door het nog deels ontbreken van de regelgeving erg vertraagd is. Uit het overzicht van deelnamecijfers in hoofdstuk 2 blijkt dat het geheel pas goed op gang kwam vanaf de tranche 2002-2004. Een andere factor is dat in de opbouwfase het accent sterk lag op de financiële en administratieve aspecten en ‘Werknemer in opleiding’ pas later in de gelegenheid werd gesteld zich meer nadrukkelijk met de inhoud bezig te houden.

4.4.1 Bevorderen van deelname aan het project

Regionale bijeenkomsten

'Werknemer in opleiding' heeft vanaf de cyclus 2000-2001 jaarlijks meerdere regionale bijeenkomsten gehouden. Deze hadden tot doel bij scholen de belangstelling voor deelname te bevorderen, hen te informeren over de mogelijkheden die deelname kon bieden en over de voorwaarden waaraan bij deelname moest worden voldaan. Tevens werden de scholen geïnformeerd over de concrete ondersteuning die zij bij het opstellen van een aanvraag zouden kunnen krijgen. In totaal hebben 17 voorlichtingsbijeenkomsten plaatsgevonden waaraan ruim 500 deelnemers hebben deelgenomen.

Regiocoördinatoren

Een tweede activiteit ter bevordering van deelname aan het project bestond uit de inschakeling van een viertal regiocoördinatoren, directeuren van scholen voor praktijkonderwijs, die vanuit de doelgroep als ervaringsdeskundigen, onder aansturing van 'Werknemer in opleiding', vanaf de cyclus 2003 gevraagd en ongevraagd stimulerende activiteiten verzorgden. Deze extra impuls werd beëindigd in augustus 2005, met name omdat de deelname aan het project vanuit het praktijkonderwijs inmiddels dermate hoog was dat extra stimulering niet meer nodig was.

Stimulerende activiteiten

Daarnaast zijn vanuit 'Werknemer in opleiding' op eigen initiatief en ook op verzoek nog andere extra stimulerende activiteiten ondernomen. Met name worden genoemd het verzorgen van presentaties bij diverse gelegenheden en het verzorgen van informatie-markten. Dit was zeker ook het geval toen de mogelijkheid voor deelname vanuit het vso werd opengesteld in 2004.

Bovenstaande activiteiten waren ook nodig, omdat er binnen scholen veel weerstand tegen deelname moest worden overwonnen. Deze weerstand kwam vooral voort uit de grote administratieve belasting bij deelname, de onzekerheden met betrekking tot de berekening van de subsidie bij de eindafrekening en de norm van 60% van de deelnemende leerlingen die geplaatst moesten worden op de arbeidsmarkt. Dit laatste gold met name voor het vso. Voor de goede orde moet worden vermeld dat, zoals eerder gezegd, dit percentage vanaf 2005 is verlaagd tot 50%.

4.4.2 Ondersteuning van scholen

'Werknemer in opleiding' heeft de scholen op diverse manieren ondersteund bij de opstelling, inrichting en uitvoering van projecten.

Cursus 'Projectmatig werken'

Een belangrijke ondersteuningsactie was een drie- en vierdaagse cursus 'Projectmatig werken', specifiek toegesneden op deelname aan het ESF-project. Aan deze cursus, die de eerste keer werd verzorgd in 2002, hebben tot augustus 2007 in totaal 117 projectleiders deelgenomen.

Training 'Netwerkopbouw en -onderhoud'

Naast de cursus 'Projectmatig werken' werd in 2006 voor de eerste keer een training 'Netwerkopbouw en -onderhoud' door 'Werknemer in opleiding' aangeboden. Tijdens deze tweedaagse training leren de deelnemers een systeem dat de effectiviteit van netwerkcontacten verbetert. Ook het opbouwen en onderhouden van de steeds belangrijker wordende relatie met lokale beslissers en beïnvloeders (gemeente, plaatselijke politiek) komt in deze training uitgebreid aan de orde. In 2006 en 2007 hebben respectievelijk 27 en 11 projectleiders aan deze training deelgenomen.

Informatiebijeenkomsten

Ook zijn in de periode van de projectvoorbereiding voor elke tranche informatiebijeenkomsten gehouden waar scholen hulp konden krijgen bij het opstellen van de projectaanvragen. In totaal hebben bijna 100 personen aan deze bijeenkomsten deelgenomen. Vanaf 2004 kon daarbij dankbaar gebruik worden gemaakt van vijf, door 'Werknemer in opleiding gemaakte', voorlopige themarapportages, die een overzicht bieden van de belangrijkste inhoudelijke resultaten van de projecten tot dan toe. Deze rapportages zijn in een oplage van 800 stuks gratis verspreid. In 2007 zijn de definitieve themarapportages verschenen en in een oplage van 500 stuks gratis verspreid tijdens het congres 'De Werknemer in opleiding'.

Themabijeenkomsten

Een activiteit waaraan met veel genoegen werd deelgenomen, waren de themabijeenkomsten die 'Werknemer in opleiding' vanaf 2001 organiseerde. Tijdens deze bijeenkomsten wisselden de deelnemers eigen ervaringen uit, werd afhankelijk van het onderwerp een extra inhoudelijke kwaliteitsbevorderende input gegeven en was er gelegenheid om de gang van zaken in het hele traject aan de orde te stellen. Aan 17 bijeenkomsten hebben in totaal ruim 550 personen deelgenomen.

Projectaanvragen

Gedurende de gehele periode heeft 'Werknemer in opleiding' op verzoek van scholen hulp geboden bij de opzet van de projectaanvragen en de uitvoering van de projecten.

Ondersteuningsbijeenkomst rapportage

Toen bleek dat de opzet en inrichting van de eindrapportages voor de scholen verre van eenvoudig was, heeft 'Werknemer in opleiding' via het aanbieden van een rapportageformat begin 2005 en het beleggen van een ondersteuningsbijeenkomst eind 2005 de scholen de helpende hand geboden. Ook in 2006 en 2007 werd deze ondersteuningsbijeenkomst gehouden. In totaal hebben ruim 80 personen deelgenomen aan deze bijeenkomsten.

Themarapportages

Ook het uitbrengen en het gratis beschikbaar stellen aan de scholen van eerdergenoemde vijf themarapportages is een vorm van ondersteuning aan de scholen.

Regionale kringen

Om de mogelijkheden van wederzijdse ondersteuning van scholen te benutten, zijn zes regionale kringen gevormd. Deze hebben elk op eigen initiatief in de periode 2003-2004 een aantal ondersteunende activiteiten uitgevoerd.

Schoolbezoek

Een ander middel ter bevordering van de kwaliteit van de schoolprojecten is het schoolbezoek. Vanaf januari 2006 kan, indien gewenst, een school door een vertegenwoordiger van 'Werknemer in opleiding' worden bezocht. Om 'Werknemer in opleiding' in de gelegenheid te stellen de zwaarte van het verzoek te kunnen beoordelen, dient een dergelijk verzoek gepaard te gaan met een overlegagenda. Het eerste bezoek vond plaats eind januari 2006. Daarnaast zijn ongeveer 35 scholen bezocht in het kader van het opstellen van de themarapportages.

Helpdesk

In het kader van de informatievoorziening is een helpdesk ingericht, telefonisch bereikbaar via het projectsecretariaat.

Communicatienota

Er is een communicatienota opgesteld, waarin onder andere de communicatiedoelen, -structuur, -kanalen en -instrumenten voor interne en externe doelgroepen worden beschreven.

www.werknemerinopleiding.nl

De laatste activiteit ter ondersteuning van de scholen is het inrichten en onderhouden van de website 'Werknemer in opleiding'. Op deze website kunnen scholen de meest recente informatie op het gebied van arbeidstoeleiding halen. Deze site is direct gelinkt naar www.praktijkonderwijs.nl en naar www.wecraad.nl. De site geeft ook informatie over het ESF-traject 2007-2013.

4.4.3 Advisering over de projecten aan het Ministerie van OCW

'Werknemer in opleiding' heeft de taak over de projectaanvragen, de tussenrapportages en de eindrapportages advies uit te brengen aan het Ministerie van OCW. De adviezen werden uitgebracht op een vast format dat gedurende de gehele periode ongewijzigd is gebleven. In totaal heeft 'Werknemer in opleiding', tot het moment van deze rapportage, van de 232 projecten de projectaanvragen, de tussenrapportages en de eindrapportages van advies voorzien. De tussenrapportages werden niet afzonderlijk, maar als totaal gewaardeerd.

Bovendien heeft 'Werknemer in opleiding' belangrijke adviezen uitgebracht over de opzet van het project 'Eijsink', een project dat meer zicht moet opleveren over de samenwerking van de scholen met de intermediaire organisaties met betrekking tot de naschoolse begeleiding.

4.4.4 Bevorderen van de betrokkenheid van het bedrijfsleven en de intermediairs¹⁰

Een tweetal thema's heeft rechtstreeks betrekking op de relatie van de scholen met het plaatselijke/regionale bedrijfsleven en de plaatselijke/regionale instellingen in de sociale sector. Het gaat dan over het opbouwen en onderhouden van plaatselijke/regionale netwerken en het verzorgen van de naschoolse begeleiding. Met name de verzorging van de naschoolse begeleiding vereist een forse wederzijdse betrokkenheid van de drie partners. Bij de ondersteuning, die tevens is beschreven in paragraaf 4.4.2, is ook de ondersteuning met betrekking tot deze twee thema's gegeven. In de loop van het traject is echter gebleken dat door de onduidelijkheden in de regelgeving, de complexiteit van de materie en de verschillende opvattingen bij de partners, de samenwerking op plaatselijk/regionaal niveau soms moeilijk valt te realiseren. Daarom heeft 'Werknemer in opleiding' het initiatief genomen op landelijk niveau ondersteunende acties op te zetten.

Oriënterende besprekingen

Er zijn oriënterende besprekingen gevoerd met organisaties van werkgevers en werknemers en met een aantal overkoepelende intermediairs. De besprekingen zijn in een zeer constructieve sfeer verlopen en verwacht mag worden dat ook van deze beide partners een positieve stimulans zal uitgaan voor een hechte toekomstige samenwerking, ook op plaatselijk/regionaal niveau.

Publicatie 'Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie'

Inmiddels heeft 'Werknemer in opleiding' een publicatie verzorgd die bedoeld is om het proces van netwerkvorming plaatselijk/regionaal te bevorderen.

Congres 'Werknemer in opleiding'

Op 29 maart 2006 heeft het congres 'Werknemer in opleiding' voor de eerste keer plaatsgevonden. Het congres werd druk bezocht met ruim 350 deelnemers. Naast de minister en vertegenwoordigers van scholen waren 15 bedrijven en 36 intermediaire organisaties aanwezig.

In 2007 vond het congres 'Werknemer in opleiding' voor de tweede keer plaats op 26 september. Dit congres was met 320 deelnemer uitverkocht.

4.4.5 Rapporteren aan derden

Het project diende, zoals eerder aangegeven, twee soorten onderwijsinhoudelijke doelstellingen. Allereerst de lokale/regionale doelstelling, waarin met name een zodanige aanpak van de arbeidstoeleiding werd ontwikkeld dat een groot deel van de leerlingen na het verlaten van de school doorstroomt naar een arbeidsplaats. Daarnaast was er een landelijke doelstelling, namelijk de verbetering in casu de upgrading van het praktijkonderwijs en het vso met de arbeidstoeleiding als belangrijk item. Deze viel in de uitvoering voor een deel samen met de eerste.

---

¹⁰ Instellingen en organisaties die buiten de scholen een taak hebben in het proces van arbeidsintegratie van de leerlingen na het verlaten van de school, zoals de UWV, MEE, enzovoort.

Themarapportages

Met betrekking tot dit eerste punt heeft 'Werknemer in opleiding' – zoals aangegeven – voor een doorgeleiding van een aantal inhoudelijke resultaten gezorgd door het maken en beschikbaarstellen van de genoemde vijf themarapportages.

Resultaten uitwisselen

Bovendien heeft 'Werknemer in opleiding' – zoals eveneens is aangegeven – een aantal bijeenkomsten georganiseerd waarbij scholen rechtstreeks met elkaar resultaten van het project uitwisselden. Hiermee zijn de mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering echter niet uitgeput.

Bouwstenen

Het hele project leverde een aantal bouwstenen op die ook voor de visieontwikkeling met betrekking tot de inhoud van de arbeidstoeleiding, de verdere ontwikkeling van de vormgeving ervan en de doorvertaling naar de wet- en regelgeving respectievelijk de bekostiging, van groot belang zijn. Ter realisering hiervan heeft 'Werknemer in opleiding' een onderzoek gedaan naar de wenselijkheid van aanpassing van de wet- en regelgeving en bekostiging en eveneens een onderzoek naar de kosten van de inbedding van de projectthema's, indien deze regulier bekostigd zouden gaan worden.

Uitstroomonderzoek

Om meer zicht te krijgen op de haalbaarheid van de voorgeschreven 60% uitstroom van leerlingen naar een arbeidsplaats, heeft 'Werknemer in opleiding' bevorderd dat het IVA (beleidsonderzoek en advies) te Tilburg in 2004 een onderzoek heeft gedaan naar de uitstroom van ESF-leerlingen en naar de invloed van de economische omstandigheden op het aantal leerlingen dat uitstroomt naar een arbeidsplaats. KPC Groep heeft aan dit onderzoek een bijdrage geleverd. De conclusie van dit onderzoek komt erop neer dat het niet reëel is te verwachten, gezien de verslechterde economische omstandigheden, dat 60% van de deelnemende leerlingen kan uitstromen naar een arbeidsplaats. Daarbij komt dat deze uitstroom nog wordt bemoeilijkt door de sterk groeiende wachtlijsten van de WSW-arbeidsplaatsen. Voor nadere informatie wordt verwezen naar de publicatie *Uitstroom deelnemers aan ESF-projecten: aanpassen van de norm? Onderzoeksnotitie* (IVA, 2005).

Studiereis

Met betrekking tot visieontwikkeling heeft 'Werknemer in opleiding' meegewerkt aan de organisatie van een studiereis voor het praktijkonderwijs en het vso. De studiereis concentreerde zich op het onderwijsvernieuingsproject in de stad Providence in de Verenigde Staten. De kennismaking met het MET-project aldaar heeft een belangrijke verrijking opgeleverd wat betreft het denken over de mogelijkheden van de leerlingen behorend tot de doelgroepen van het praktijkonderwijs en het vso. De eigen verantwoordelijkheid van de leerlingen en het onderwijs op basis van een individueel curriculum zijn daarin centrale pilaren.

Integratie in onderwijsprogramma

Ook heeft 'Werknemer in opleiding' zich afgevraagd en daaraan eveneens een onderzoek gewijd of inhoudelijk alle aspecten van de arbeidstoeleiding in voldoende mate aan de orde zijn geweest en of de resultaten op schoolniveau in voldoende mate zijn geïntegreerd in het reguliere onderwijsprogramma. De conclusie is dat op deze twee terreinen nog heel wat te doen staat. In het advies over de voortgang vanaf 2007 wordt hieraan nader aandacht geschonken.

Samenwerking

Met betrekking tot de samenwerking op plaatselijk/regionaal niveau is al voldoende gezegd.

Interimverslagen

Voorts wordt melding gemaakt dat 'Werknemer in opleiding' eerder interimverslagen van haar werkzaamheden heeft uitgebracht en wel in:

- 2001: *'Praktijkonderwijs werkt door...': een tussenrapportage in 2001;*
- 2003: *Tussentijdse rapportage ESF 2002-2003: 'Praktijkonderwijs werkt door...';*
- 2005: *Arbeidsintegratie binnen het Praktijkonderwijs en het VSO: interimverslag;*
- 2006: *De werknemer opgeleid. Tussenrapportage 2000-2006-2013.*

Mondelinge informatie

Daarnaast heeft 'Werknemer in opleiding' regelmatig mondeling overlegd met het Ministerie van OCW en de ECG in het tripartiteoverleg en bilateraal. In het tripartite-overleg zijn zaken aan de orde als:

- wederzijdse informatie over de gang van zaken;
- bespreking van wederzijdse ervaringen en verwachtingen;
- bespreking van toekomstige acties;
- wederzijdse advisering.

In het bilateraal overleg met de ECG gaat het met name over:

- de afstemming tussen het financiële, administratieve en de inhoudelijke en projectorganisatorische advisering van de projectaanvragen van de scholen;
- projectorganisatorische ervaringen van de scholen met de financiële aspecten;
- wederzijdse advisering.

4.4.6 Afstemming tussen de praktijk van de scholen en de regelgeving van het project

De strakke en zeer gedetailleerde regelgeving is voor de meeste scholen een zware last geweest bij de uitvoering van het project. 'Werknemer in opleiding', waarin een ruime innovatiedeskundigheid aanwezig is, heeft steeds aandacht geschonken aan de procesmatige aspecten van het hele traject. Vanuit die positie en gebaseerd op informatie over de gang van zaken heeft 'Werknemer in opleiding' vele malen in het overleg met het Ministerie van OCW en de ECG voor deze aspecten aandacht gevraagd en voorstellen ontwikkeld. Een belangrijke aangelegenheid is ongetwijfeld het voorstel tot verlaging van het criterium van 60% doorstroming naar de arbeidsmarkt.

Maar ook andere voorbeelden kunnen worden genoemd, zoals suggesties voor informatieverstrekking, versnelling van afwikkeling van procedures en reductie van de bureaucratische lasten voor de scholen.

BIJLAGEN

De volgende bijlagen zijn opgenomen:

- 1 Visie arbeidstoeleiding van 'Werknemer in opleiding'
- 2 Publicatieoverzicht

Bijlage 1 – Visie arbeidstoeleiding van ‘Werknemer in opleiding’¹

Inleiding

‘Werknemer in opleiding’ is een opdracht van het Ministerie van OCW aan KPC Groep met als doel samen met alle partijen de arbeidstoeleiding in het praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs vorm te geven op een zodanige manier dat de kwetsbare groep deelnemers aan deze vormen van onderwijs zich een plek kan verwerven op de arbeidsmarkt en deze op de lange duur ook kan behouden dan wel kan doorstromen naar vervolgonderwijs ter verbetering van hun (start)positie op de arbeidsmarkt.

‘Werknemer in opleiding’ probeert dit onder andere te realiseren door:

- scholen, welke participeren in ESF 2007-2013, te ondersteunen in de uitvoering van hun projecten;
- het bovenschoolse rendement van die scholen in beeld te brengen en te verspreiden, zodat het ESF-traject tot het reguliere onderwijsaanbod gaat behoren;
- te adviseren aan de Ministeries van OCW (met name de directies primair en voortgezet onderwijs), SZW en EZ over het eventueel structureel bekostigen van arbeidstoeleiding in het praktijkonderwijs en vso met de stimulerende en belemmerende factoren.

1 Doel visiedocument arbeidstoeleiding² ‘Werknemer in opleiding’

Het formuleren van een visie rondom arbeidstoeleiding is om de volgende redenen gewenst.

- Om arbeidstoeleiding in beleidsmatig en operationeel opzicht een structurele plaats te geven binnen het praktijkonderwijs en het vso is het wenselijk dat het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en de WEC-Raad een gedeelde visie hebben op arbeidstoeleiding, zodat het thema ‘Arbeidstoeleiding’ binnen het onderwijsveld gedragen wordt.
- Hiermee kan ‘Werknemer in opleiding’ zich als toekomstig landelijk platform arbeidstoeleiding positioneren naar het scholenveld van praktijkonderwijs en vso en de daaraan verbonden instellingen en partijen.
- Een visie op arbeidstoeleiding ondersteunt het algemene doel en de twee deeldoelstellingen van het project ‘Werknemer in opleiding’ zoals verwoord in de inleiding.
- Daarnaast ondersteunt deze visie middels de ‘Handreiking voor het opstellen van projectplannen’ de scholen bij de uitvoering van hun ESF-project.
Eveneens ondersteunt deze visie scholen in het opstellen, uitwerken en uitvoeren van het schoolplan om arbeidstoeleiding vorm te geven.

---

¹ ‘Werknemer in opleiding’ heeft een visie arbeidstoeleiding geformuleerd en vastgesteld. Deze visie ligt momenteel ter besluitvorming voor aan de leden van het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en de WEC-Raad. Nadat beide gremia deze visie accorderen, wordt deze gepubliceerd op de website van ‘Werknemer in opleiding’.

² Daar waar gesproken wordt over arbeidstoeleiding wordt bedoeld alle activiteiten die bijdragen aan duurzame arbeidsparticipatie.

2 Referentiekader praktijkonderwijs en WEC-Raad

Om het doel van 'Werknemer in opleiding' te realiseren, is het noodzakelijk arbeidstoeleiding in te bedden in het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs. Dit kan en mag niet zonder het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en de WEC-Raad: dé gremia van beide scholengroepen. Juist daarom is het van belang de onderscheiden visies en doelen met elkaar te verbinden, waarbij expliciet aandacht voor en vormgeving van arbeidstoeleiding gewaarborgd wordt.

Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs

De Referentiegroep Praktijkonderwijs in de Steigers heeft in december 2005 de publicatie *Perspectief voor het Praktijkonderwijs. De netwerkschool* uitgebracht. Daarin wordt een perspectief geschetst van de doorontwikkeling van de school voor praktijkonderwijs. Het doel is een aanzet te geven om scholen voor praktijkonderwijs uit te laten groeien tot een netwerkschool. Het zogeheten 'boommodel', gericht op de interne schoolontwikkeling, wordt uitgebouwd tot het zogenoemde 'vliegermodel'. Daarbij ligt het accent, naast de interne schoolontwikkeling, op de relaties met de verschillende partners (netwerken) rondom de school die de leerling iets te bieden hebben.

De visie en missie van het praktijkonderwijs kent een aantal uitgangspunten. Allereerst heeft de school de opdracht om de leerlingen voor te bereiden op zelfstandige deelname aan de maatschappij waarin de leerlingen zelfredzaam zijn. Arbeid, wonen, vrije tijd en actief burgerschap zijn daarin de centrale begrippen. Om dit te realiseren dient de school voor praktijkonderwijs een netwerkschool te zijn. In samenwerking met ouders, andere scholen, ondersteunende instanties en het bedrijfsleven wordt leren binnen en buiten de school verbonden. De school dient hiervoor de regie in handen te nemen. Daardoor kan de school een krachtige leeromgeving vormgeven aangepast aan de mogelijkheden en de wensen van de individuele leerling. De begeleiding van de leerling wordt daardoor preventief in plaats van curatief.

WEC-Raad

Binnen de verschillende clusters staat visieontwikkeling rondom arbeidstoeleiding prominent op de agenda. Verschillende werkgroepen voeren intensief discussie om tot een gezamenlijk geformuleerd standpunt te komen. Leidend daarin is het begrip 'transitie': "een zorgvuldig gepland proces waarin de school het voortouw neemt en dat tot doel heeft een op de toekomst gericht plan vast te stellen en te implementeren voor leerlingen die de school binnen 3 tot 5 jaar gaan verlaten". Het omvat de gebieden wonen, dagbesteding (arbeid!) en vrije tijd. Voor iedere leerling wordt minimaal twee jaar voor het verlaten van de school een transitieplan vastgelegd met maximaal haalbare doelen op het gebied van wonen, werken en vrije tijd. School, leerling, ouders, vertegenwoordigers van een wooncentrum of revalidatiecentrum worden gekend in het opstellen van het plan. Uiteindelijk zullen ook intermediaire instellingen erbij betrokken worden. Zij vormen een belangrijke schakel in de overstap van school naar wonen, arbeid en vrije tijd. Kernopdracht voor scholen voor vso is de leerling te begeleiden naar

een zo zelfstandig mogelijke plaats op het terrein van wonen, dagbesteding (arbeid) en vrije tijd.³

3 Visie arbeidstoeleiding ‘Werknemer in opleiding’

Onderwijs

Binnen het praktijkonderwijs en het vso wordt meer en meer de nadruk gelegd op het realiseren van adequaat onderwijs aan leerlingen met specifieke hulpvragen gericht op de zelfstandigheid als toekomstig burger in de maatschappij. Zelfstandige of beschermde arbeid, wonen, vrije tijd en actief burgerschap zijn de kernthema's waarop het onderwijs zich dient te richten. Dit wordt vormgegeven binnen reguliere dan wel binnen speciale onderwijscentra en dient, waar mogelijk, zichtbaar te zijn binnen de huidige kwalificatiestructuur. Het doel is leerlingen toe te rusten met die competenties, vereist voor een zelfstandige positie in de maatschappij. Dit vraagt om leerlinggeoriënteerd onderwijs waarbij de individuele leerling de maat vormt. En het vraagt om samenwerking met alle betrokkenen rondom de leerling door het organiseren van netwerken op het gebied van arbeid, intermediaire instellingen en onderwijs. De voorbereiding op sociale en maatschappelijke vorming impliceert immers, naast geïntegreerd onderwijs, ook samenhang tussen alle betrokken partners rond de leerling als het gaat om toeleiding naar arbeid en zijn ontwikkeling als zelfstandig burger. Het begeleiden van deze leerlingen vormt een essentieel onderdeel in hun weg naar duurzame arbeid.

De leerling wordt niet meer in een speciale positie of in een ‘hokje’ geplaatst en is dus niet meer speciaal. De taakstelling van het onderwijs en de betrokken ketenorganisaties echter des te meer.

Passende arbeidsplaats

Een zo zelfstandige positie in de samenleving voor iedere leerling in zowel het praktijkonderwijs als het vso is het uitgangspunt in de opdracht van dit onderwijs op de domeinen arbeid, wonen, vrije tijd en burgerschap. De doelgroep kenmerkt zich echter door een grote mate aan diversiteit, waardoor dit streven niet in alle gevallen in een zelfde mate gerealiseerd kan worden.

Wanneer we spreken over arbeid is het streven gericht op een arbeidsplaats blijkend uit een arbeidsovereenkomst of een aanstellingsbesluit. Maar voor een kleine groep binnen het praktijkonderwijs en voor een aanzienlijke groep binnen het vso zal dit niet altijd haalbaar zijn. Vandaar dat de term ‘passende arbeidsplaats’ dekkend kan zijn als we spreken over arbeid voor de totale populatie leerlingen binnen het praktijkonderwijs en het vso. Daar waar we in deze notitie spreken over arbeid wordt daarom het begrip ‘passende arbeid’ bedoeld, waaronder ook alle vormen van arbeidsmatige activiteiten van dagcentra vallen.

‘Passende arbeid’ sluit in die zin aan op de competenties en mogelijkheden van iedere individuele leerling. De leerling staat immers centraal. Het onderwijs (en de leerstof) volgt de leerling. Maar omgekeerd dient de leerling ook ‘te passen’ binnen de arbeid.

---

³ Binnen de onderscheiden clusters zitten ook leerlingen met capaciteiten op vmbo-niveau en hoger die de wil en het vooruitzicht hebben op doorstroom naar mbo, hbo en/of wo. Deze leerlingen vallen ook binnen de doelstelling van het vso. Het spreekt voor zich dat deze doelgroepen buiten het bestek van deze notitie vallen.

De term 'passende arbeidsplaats' dient dus ook gezien te worden vanuit de optiek van de werkgever. En zo vraagt arbeidsparticipatie zowel een inzet van de aanbod- als de vraagzijde van de arbeid.

Arbeidstoeleiding stelt een tweede opdracht aan het onderwijs: leerlingen toerusten met die competenties die gevraagd worden vanuit de arbeid. Deze onderscheiding vormt een grote uitdaging voor het onderwijs, daar waar we spreken over transitie in het licht van 'passende arbeid'.

Deze notitie legt het accent op arbeidstoeleiding en arbeid. Wonen, vrije tijd en burgerschap zijn in dit kader voorwaardelijke elementen voor de duurzaamheid van arbeid. De eerste, primaire taak van het onderwijs is leerlingen voor te bereiden op een zelfstandige positie binnen de maatschappij mét arbeid. De andere domeinen worden primair indien arbeid niet realistisch is gezien de beperkte mogelijkheden van het individu.

Verbreiding en verdieping

De kern van de visie van arbeidstoeleiding voor praktijkonderwijs en vso is gestoeld op de volgende pijlers en sluit direct aan op de ontwikkelagenda van zowel het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs als van de WEC-Raad.

Focus op de omgeving van de leerling

Dit betekent netwerkvorming in smalle en brede zin. Netwerkvorming in smalle zin wijst op het opzetten en onderhouden van netwerken met werkgevers gericht op stage en arbeid. Netwerkvorming in brede zin verwijst naar het opzetten en onderhouden van netwerken met intermediaire organisaties, het scholenveld en de leefwereld in de directe omgeving van de leerling (buurt, vrije tijd, peergroup, enzovoort). Het netwerk gericht op de intermediaire organisaties is voorwaardelijk en noodzakelijk om de overstap naar arbeid voor de specifieke doelgroepen te realiseren en de duurzaamheid van arbeid op termijn te borgen. Netwerkvorming met het omringende scholenveld is vereist om het onderwijsaanbod voor de doelgroep te vergroten, waardoor meer kansen voor arbeidsparticipatie geboden worden. Maar ook om doorstromen naar vervolgonderwijs mogelijk te maken voor die leerlingen die daarmee een betere positie op de arbeidsmarkt kunnen verwerven. Het netwerk in de directe omgeving van de leerling is van belang voor het welbevinden en draagt indirect bij aan de duurzaamheid van arbeid. Sport, cultuur, vrijetijdsbesteding en relaties met leeftijdsgenoten is voorwaardelijk om als medewerker adequaat te kunnen blijven functioneren in arbeid.

Kernbegrip is hier 'verbreiding'. De school verbreedt haar blikveld naar buiten.

Integratie van de onderscheiden ESF-thema's

Arbeidstoeleiding dient geen geïsoleerde positie meer in te nemen binnen het onderwijs van het praktijkonderwijs en het vso. Arbeidstoeleiding wordt vormgegeven door de onderscheiden ESF-thema's aan elkaar te koppelen, zodat samenhang aangebracht wordt tussen de verschillende thema's. Daarnaast dient een koppeling gemaakt te worden met de andere ontwikkelingsdomeinen als wonen, vrije tijd en burgerschap. Kernbegrip is hier 'verdieping'. Een samenhangend en geïntegreerd onderwijsaanbod.

Schoolontwikkeling

De combinatie van verbreding en verdieping leidt tot de ontwikkeling van de individuele leerling in zijn competenties. Maar verbreding en verdieping leiden ook tot schoolontwikkeling. Om verbreding en verdieping te realiseren, dienen scholen te innoveren, nieuwe thema's en aanpakken te implementeren en zich blijvend te professionaliseren. In combinatie met het opzetten en onderhouden van functionele netwerken rondom de school en de leerling is er sprake van een inhoudelijke drieslag.

4 'Werknemer in opleiding'

'Werknemer in opleiding' draagt bij aan het realiseren van deze visie.

Algemeen

Zoals in de inleiding reeds omschreven is het algemene doel het samen met alle partijen de arbeidstoeleiding in het praktijkonderwijs en het vso vorm te geven op een zodanige manier dat de kwetsbare groep deelnemers aan deze vormen van onderwijs zich een plek kan verwerven op de arbeidsmarkt en deze op de lange duur ook kan behouden dan wel kan doorstromen naar vervolgonderwijs ter verbetering van hun (start)positie op de arbeidsmarkt. Voor het vso zou het van belang zijn deze doelstelling wettelijk te verankeren.

Landelijk

Het project heeft een groot draagvlak in het onderwijsveld. Het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en de WEC-Raad hechten groot belang aan dit project. Niet alleen biedt het vele mogelijkheden om het traject van de arbeidstoeleiding verder te ontwikkelen en te verbeteren, het geeft daarmee gezien de centrale positie van arbeidstoeleiding ook een enorme impuls aan de upgrading van deze vormen van onderwijs.

Ten tweede moet worden bereikt dat er op landelijk niveau draagvlak is voor een regionale, structurele samenwerking met bedrijven en instellingen, de intermediaire organisaties en de gemeenten.

Regionaal

Een belangrijke doelstelling van 'Werknemer in opleiding' is de samenwerking in de regio. Het gaat daarbij met name om de structurele samenwerking/afstemming tussen het onderwijs, bedrijven, branches, de intermediaire organisaties en de gemeenten. Deze doelstelling is het logisch vervolg op de tweede hierboven geformuleerde landelijke doelstelling. Regionaal moeten er stevige netwerken worden gevormd.

Per school

Per school is de volgende doelstelling geformuleerd: 'De schoolprojecten hebben tot doel dat zoveel mogelijk deelnemers aan het project na afloop van het project een arbeidsplaats hebben verworven, waar mogelijk met een arbeidsovereenkomst of een aanstellingsbesluit, dan wel aansluitend doorstromen naar vervolgonderwijs'.

Concretisering van de doelen

Concretisering van deze doelen van 'Werknemer in opleiding' betekent het zich eigen maken door scholen van die specifieke professionaliteit van docenten (gericht op deze speciale warme overdracht, aangedragen door de thema's) en de school als geheel (ingebed in het schoolplan) én het uitvoeren van die projecten en activiteiten (ingebed in het algemene onderwijsaanbod), waardoor de warme overdracht van leerlingen van het praktijkonderwijs en het vso naar een passende plaats op de arbeidsmarkt of naar het vervolgonderwijs optimaal kan plaatsvinden. Voor de leerlingen die dit nog niet kunnen bereiken geldt dat zij op weg geholpen worden daar naartoe.

5 Samengevat

Arbeidstoeleiding gericht op een passende arbeidsplaats is één van de centrale opdrachten van het praktijkonderwijs en het vso, zowel direct of indirect middels doorstroom naar vervolgonderwijs. Dit wordt gerealiseerd door:

- de leerling centraal te stellen;
- onderwijs op maat te realiseren;
- gericht te zijn op competentieontwikkeling;
- arbeid, wonen, vrije tijd en actief burgerschap als ontwikkelingsdomeinen te nemen;
- de school de spil te laten zijn binnen functionele netwerken;
- geïntegreerd onderwijs;
- een integrale aanpak.

Bijlage 3 – Publicatieoverzicht

Meerjarenplannen en activiteitenplannen

Braake, H. te (2001). *Tijdelijke voorziening ESF: bijeenkomst 29 november 2001*. 's-Hertogenbosch: UCG

Schaftrat, W. (2006). *Organisatienota UCG: ESF-project 'Praktijkonderwijs werkt door...'*. 's-Hertogenbosch: UCG

Schouten, E. (2002). *Gaan voor een baan: ervaringen met ESF-projecten in het Praktijkonderwijs*. 's-Hertogenbosch: UCG

Interimrapportages

Braake, H. te (2001). *'Praktijkonderwijs werkt door...'. Een tussenstap in 2001*. 's-Hertogenbosch: UCG

Braake, H. te (2003). *Tussentijdse rapportage ESF 2002-2003: 'Praktijkonderwijs werkt door...'*. 's-Hertogenbosch: UCG

Janssen, G. (2005). *Arbeidsintegratie binnen het Praktijkonderwijs en het VSO. Interimverslag*. 's-Hertogenbosch: UCG

UCG (2006). *De werknemer opgeleid. Tussenrapportage 2000-2006-2013*. 's-Hertogenbosch: UCG

Voets, M., M. Kalee & E. Vissers (2007). *Werk in zicht. Ondersteunende diensten en producten voor PrO en VSO*. 's-Hertogenbosch: Werknemer in opleiding

Onderzoeken

Beek, S. (2005). *ESF: van arbeidstoeleiding naar arbeidsintegratie*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep

Boogaard, M. van den & Q. Kools (2005). *Uitstroom deelnemers aan ESF-projecten: aanpassen aan de norm? Onderzoeksnotitie*. Tilburg: IVA

Janssen, G. (2005). *Aanpassing wet- en regelgeving: arbeidstoeleiding Praktijkonderwijs*. 's-Hertogenbosch: UCG

Scheffers, J. (2005). *Onderzoek naar de extra kosten van schoolactiviteiten in het kader van het ESF-project 'Praktijkonderwijs werkt door...'*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep

Themarapportages 2004

Schouten, E. (2004). *'Praktijkonderwijs werkt door...'*. Thema 1: Arbeidskundig onderzoek. 's-Hertogenbosch: UCG

Schouten, E. (2004). *'Praktijkonderwijs werkt door...'*. Thema 2: Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie. 's-Hertogenbosch: UCG

Schouten, E. (2004). *'Praktijkonderwijs werkt door...'*. Thema 3: Leerlingwerkplaatsen. 's-Hertogenbosch: (UCG)

Schouten, E. (2004). *'Praktijkonderwijs werkt door...'*. Thema 4: Branchegerichte cursussen voor leerlingen. 's-Hertogenbosch: UCG

Schouten, E. (2004). *'Praktijkonderwijs werkt door...'*. Thema 7: Naschoolse begeleiding. 's-Hertogenbosch: UCG

Themarapportages 2007

Rutten, M. (2007). *Naschoolse begeleiding. Rapportage 2007. Thema 7.* 's-Hertogenbosch: Werknemer in opleiding

Schaftrat, W. (2007). *Arbeidskundig onderzoek. Rapportage 2007. Thema 1.* 's-Hertogenbosch: Werknemer in opleiding

Voets, M. (2007). *Netwerkvorming in relatie tot arbeidsintegratie. Rapportage 2007. Thema 2.* 's-Hertogenbosch: Werknemer in opleiding

Winnubst, T. (2007). *Leerlingwerkplaatsen. Rapportage 2007. Thema 3.* 's-Hertogenbosch: Werknemer in opleiding

Winnubst, T. (2007). *Branchegerichte cursussen voor leerlingen. Rapportage 2007. Thema 4.* 's-Hertogenbosch: Werknemer in opleiding

De themarapportages 2007 zijn te bestellen bij het:

Project 'Werknemer in opleiding'

Postbus 482

5201 AL 's-Hertogenbosch

Telefoon: 073 – 6247 247

E-mail: info@werknemerinopleiding.nl